

Universitat
de les Illes Balears

TREBALL DE FI DE MÀSTER

**APRENTATGE VIVENCIAL I PARTICIPATIU A
L'AULA: L'ART DEL RENAIXEMENT**

Maria de Lluc Soler Manera

Màster Universitari en Formació del Professorat

(Especialitat/Itinerari de Geografia i Història)

Centre d'Estudis de Postgrau

Any Acadèmic 2019-20

APRENTATGE VIVENCIAL I PARTICIPATIU A L'AULA: L'ART DEL RENAIXEMENT

Maria de Lluc Soler Manera

Treball de Fi de Màster

Centre d'Estudis de Postgrau

Universitat de les Illes Balears

Any Acadèmic 2019-20

Paraules clau del treball:

Renaixement, art, aprenentatge vivencial, inclusió, participació.

Tutor del Treball: Gabriel Roig Bauzá

Resum

El present treball consta d'una proposta didàctica per al nivell de 2n d'ESO a fi de treballar l'art del Renaixement a través d'un aprenentatge vivencial, inclusiu i competencial. El principal objectiu que es persegueix és oferir una proposta que condueixi l'alumnat cap a una valoració i un gaudi de l'art renaixentista a través de diverses experiències en primera persona. Es pretén, doncs, donar lloc a un aprenentatge significatiu per a tots i totes, que l'alumnat esdevingui el principal protagonista, que en tot moment sigui un subjecte actiu i que se senti inclòs durant tot el procés d'ensenyament-aprenentatge.

En aquest procés s'inclouran diferents tècniques de treball cooperatiu, dramatitzacions i algunes destreses de pensament associades a la metodologia *Thinking Based Learning*. En definitiva, tota una sèrie de metodologies, estratègies i tècniques que aspiren a què tot l'alumnat pugui adquirir un aprenentatge significatiu i real.

Paraules clau: Renaixement, art, aprenentatge vivencial, inclusió, participació.

Abstract

The current work consists of a didactic proposal for the 2nd grade of high-school in order to work on the art of the Renaissance through an experiential, inclusive and competency-based learning. The main objective is to offer a proposal that leads students to appreciate and enjoy Renaissance art through several first-hand experiences. Therefore, the aim is to provide students with a meaningful learning experience for all, so that they become the main protagonists, that they are always an active subject and that they feel included throughout the whole learning process.

In this process, different techniques of cooperative work, dramatizations and some thought processes associated to the Thinking Based Learning methodology are included. In short, a series of methodologies, strategies and techniques that aim to enable all students to acquire significant and real learning.

Key words: Renaissance, art, experiential learning, inclusion, participation.

ÍNDEX

1.	Justificació del tema i objectius	3
2.	Mètode de treball i fonts d'estudi	4
3.	Estat de la qüestió.....	5
3.1.	La didàctica de l'art	5
3.2.	L'art del Renaixement	7
3.3.	Normativa curricular	10
4.	Desenvolupament de la proposta	12
4.1.	Objectius, continguts i competències clau	12
4.2.	Metodologia i recursos	15
4.3.	Tasques i planificació.....	17
4.4.	Atenció a la diversitat.....	30
4.5.	Eines i procediment d'avaluació	31
5.	Conclusions.....	36
6.	Bibliografia	37
6.1.	Referències bibliogràfiques del treball	37
6.2.	Recursos electrònics per a l'alumnat	39
6.3.	Referències web de les imatges	40
7.	Annexos	41
7.1.	Annex 1: Material de les tasques	41
7.2.	Annex 2: Prova escrita d'avaluació final	60

1. Justificació del tema i objectius

En el present treball s'exposa una proposta didàctica per al curs de 2n d'ESO sobre l'art Renaixentista. Es veuran una sèrie d'estratègies, tècniques i recursos que faciliten i estimulen l'apropament de l'alumnat a l'art, la cultura i el patrimoni.

L'elecció del tema ve donada pel fet que durant les pràctiques docents vaig impartir els continguts referits a l'art renaixentista de l'assignatura d'Història de l'Art de 2n de batxillerat. Per una banda, és sabut que, en general, les classes d'aquest nivell no permeten dedicar gaire temps a cadascun dels temes ni innovar tant com es voldria en metodologies actives degut a la pressió que causen les proves de selectivitat. Aquesta realitat s'ha accentuat encara més durant el curs escolar 2019-2020 a causa de la suspensió de l'activitat educativa presencial durant el període de confinament pel COVID-19. Per altra banda, com a matèria d'opció del segon curs de batxillerat i en comparació a Geografia, es pot apreciar l'escassetat d'alumnes que elegeixen Història de l'Art, fet que ens permet qualificar-la com una matèria en decadència.

És per aquest motiu, doncs, que s'ha optat per tractar aquest tema del bloc 3 del currículum d'Educació Secundària Obligatòria de les Illes Balears, els continguts del qual pertanyen concretament a 2n d'ESO. La motivació d'aquesta proposta és oferir una sèrie de paràmetres, plantejaments i idees per dur a la pràctica dins l'aula i aconseguir que l'art resulti atractiu als ulls de l'alumnat, de manera que s'hi apropin i aprenguin a valorar-lo i, en conseqüència, tinguin més motivació i més interès per cursar Història de l'Art a batxillerat.

El principal objectiu que es persegueix en aquest treball és oferir una proposta didàctica que condueixi a l'alumnat cap a una valoració i un gaudi de l'art renaixentista a través de diverses experiències en primera persona. En definitiva, donar lloc a un aprenentatge significatiu per a tots i totes, que l'alumnat esdevingui el principal protagonista, que en tot moment sigui un subjecte actiu i que se senti inclòs durant tot el procés d'ensenyament-aprenentatge.

Finalment, és precís destacar altres finalitats específiques d'aquesta proposta, com adquirir un vocabulari específic d'art i incorporar-lo al vocabulari habitual de l'alumnat, obtenir nocions bàsiques dels estils artístics i arquitectònics, assumir actituds positives vers l'art i la cultura, a més de treballar cooperativament, dialogar i debatre de manera crítica, tolerant i constructiva.

2. Mètode de treball i fonts d'estudi

Per a la realització d'aquest treball s'han succeït una sèrie de fases. Un cop decidida la temàtica a treballar, s'ha procedit a la recerca bibliogràfica de diverses fonts d'estudi que han permès una compilació d'informació variada sobre el tema, tot partint de dos camps d'estudi concrets: la història de l'art i l'educació.

D'entrada, s'ha dut a terme un buidatge bibliogràfic en línia. Per una banda, s'ha accedit al catàleg de la Universitat de les Illes Balears, ja que, donada la situació de confinament pel COVID-19, el Servei de Biblioteca ha posat a la disposició dels estudiants recursos digitals que permeten l'accés a contingut bibliogràfic de manera gratuïta¹. Per altra banda, s'han extret diversos recursos digitals de diferents portals acadèmics com Dialnet, Academia, ResearchGate, JSTOR, Google Books i Google Acadèmic. Així mateix, també s'han emprat una sèrie de llibres impresos de pertinença pròpia.

Quant a la disciplina d'educació, cal esmentar la consulta del currículum d'educació secundària de les Illes Balears, concretament l'annex de Geografia i Història, i del Disseny Universal d'Aprenentatge.

Així doncs, un cop seleccionada, analitzada i estudiada la bibliografia necessària, s'ha procedit al plantejament de la proposta didàctica, la qual conforma el gruix del treball. Per al seu disseny, s'han tingut en compte una sèrie d'objectius i competències que queden exposades al corresponent apartat del

¹ El Servei de Biblioteca de la UIB pretén "minimitzar l'impacte del tancament de biblioteques físiques" i "donar facilitats per continuar el curs acadèmic". Aquesta informació es pot consultar a <https://coronavirus.uib.cat/Arxiu-de-noticies/El-Servei-de-Biblioteca-de-la-UIB-i-la-CRUE.cid623161>

desenvolupament de la proposta, així com els continguts que es tractaran d'acord amb la normativa curricular².

Per acabar, s'han ideat els instruments i els indicadors a seguir per a l'avaluació de la proposta.

3. Estat de la qüestió

A fi de conèixer de manera profusa els diferents punts de vista des dels quals es pot estudiar el tema que ens ocupa, s'han fet servir tota una sèrie de fonts. En primer lloc, s'han tingut en compte les aportacions de diversos autors i autores en el camp de la didàctica de l'art i el patrimoni. Per altra banda, s'ha realitzat a una recerca bibliogràfica centrada en l'art del Renaixement. Finalment, s'ha procedit a un estudi i anàlisi del currículum d'educació secundària obligatòria de les Illes Balears, tenint en compte, també, els principis reguladors del Disseny Universal d'Aprenentatge.

3.1. La didàctica de l'art

Quant a l'ensenyament i aprenentatge de la història de l'art, s'han consultat algunes fonts que demostren que l'art es pot treballar des de tres àmbits diferents: formal, informal i no formal³. És important tenir en compte els diversos escenaris que permeten la didàctica artística, cultural i patrimonial; si més no, cal dir que en el present treball ens centrarem a parlar únicament de la seva pràctica dins l'aula.

Una d'aquestes fonts és *La educación patrimonial. Teoría y práctica en el aula, el museo e internet* (2003), d'Olaia Fontal, que, com indica el mateix títol, presenta algunes propostes per dur a terme el tractament de l'art, la cultura i la història en tres escenaris diferents: l'aula, el museu i Internet. En l'àmbit de l'aula,

² Vegeu apartat 4.1. del present treball.

³ "Entenem per educació formal la que es du a terme de manera reglada i intencionada a les institucions acadèmiques (escoles, universitats, etc.), a fi d'obtenir una titulació oficial. Mentre que l'educació no formal és aquella que, malgrat també sigui intencionada, no està legalment regulada i no ofereix cap acreditació acadèmica (es du a terme en espais museístics, teatres, auditoris, etc.). Finalment, l'educació informal no té perquè ser intencionada i es dona de manera difusa en el dia a dia de l'individu (l'efecte educatiu està ocult); alguns d'aquests escenaris informals són els mitjans de comunicació, la família o la cultura" (Soler, 2019, p.7).

la seva proposta té com a objectiu la sensibilització de l'alumnat cap a les manifestacions artístiques i culturals que hem heretat. Quant al museu com a possible escenari per a l'aprenentatge, l'autora opta per un taller destinat a treballar les emocions i les apropiacions simbòliques. I en relació amb l'aprenentatge a través d'Internet, Fontal parla de la creació d'una pàgina web de caràcter educatiu que permeti conscienciar l'alumnat sobre el valor patrimonial. En definitiva, Olaia Fontal proposa una educació patrimonial a través d'una combinació teòrica i pràctica. (Soler, 2019, p.7)

Pel que fa a l'educació de caire no formal, Melgar i Silvio Donolo (2011) parlen de les oportunitats educatives que ofereixen tant els espais museístics com Internet, contexts que faciliten la difusió de l'art i la seva valoració. Huerta i Alonso-Sanz (2017) manifesten la importància de reforçar els vincles entre les aules, els museus i altres entorns que possibiliten un aprenentatge real i significatiu, fugint de les rutines convencionals i curriculars que han marcat la història de l'educació. Una altra de les fonts consultades és la publicació de Calaf, Fontal i Fernández (2003), que proposen, primer, un estudi de la teoria global per després arribar a exemples reals de la didàctica de l'art. Aquesta obra ofereix un recorregut metodològic que ens serveix per conèixer diverses formes d'educació patrimonial en contexts com l'escola, el museu, la presó, el carrer i Internet (Soler, 2019, p.7).

Per altra banda, Estepa Jiménez (ed.) (2013) aporta el seu punt de vista sobre els possibles obstacles que ens podem trobar durant el procés d'educació patrimonial i ens proposa una sèrie de criteris a seguir per tal de superar-los i aconseguir l'èxit d'aquest procés. Les germanes Sbert (2017), ambdues mestres i una d'elles historiadora de l'art, fan palesa la seva consideració de l'art com a via per al creixement personal i social. Presenten el seu punt de vista sobre la tasca docent i ofereixen propostes didàctiques sorgides de les seves experiències viscudes. Finalment, exposen 20 activitats artístiques molt variades que han treballat amb el seu alumnat amb l'objectiu d'apropar-se a l'art (Soler, 2019, p.7).

L'autor francès Barbe-Gall (2018) facilita algunes indicacions útils als adults sobre com parlar d'art als nins i adolescents. Per una banda, ofereix el seu punt de vista d'allò que podem ensenyar a l'alumnat segons la seva edat; en el present treball, doncs, ens interessa el que diu l'autor sobre la franja establerta dels 11 als 13 anys. Proporciona un llistat dels continguts i competències que solen interessar més als nins i nines d'aquesta edat, així com algunes característiques que els defineixen (per exemple, que alguns dels temes més freqüents en la història de l'art els desconcerten o els incomoden, com la nuesa). També ens fa saber que, normalment, els interessa la personalitat de l'artista i el perquè de les seves creacions. Tot seguit, comparteix amb el lector certes pautes per saber mirar i desxifrar una obra artística i gran part dels exemples que ofereix són obres del Renaixement italià, com *El naixement de Venus* de Botticelli o *La Gioconda* de Leonardo da Vinci. És sabut que tant els continguts d'art inclosos dins la matèria de Geografia i Història de l'etapa d'ESO com la matèria d'Història de l'Art de batxillerat, poden ser impartits per especialistes en geografia o història, però no necessàriament per historiadors o historiadores de l'art. És per això que cal dir que aquest llibre podria servir de manual pràctic a tots aquells docents (inclús pares i mares) que no disposen de coneixements previs d'art, ja que presenta un vocabulari senzill i força entenedor.

El mateix ocorre amb el llibre *Enseñar Historia del Arte* (2009), de la investigadora i docent Isabel de la Cruz Solis. En aquest cas, l'autora fa una proposta didàctica vàlida tant per l'etapa de primària com per la de secundària i presenta tot un seguit de recursos que faciliten l'anàlisi de les manifestacions artístiques i, per extensió, l'aprenentatge de la història de l'art. Una altra publicació d'aquest estil és la de la professora Schneider Adams (2004), que també utilitza un llenguatge simple i clar per apropar el lector a l'art. Els seus enfocaments directes i analítics faciliten la interpretació de les obres i la comprensió del que s'hi representa.

3.2. L'art del Renaixement

Com s'ha esmentat anteriorment, també s'han tingut en consideració diverses fonts escrites que pertanyen a la disciplina de la història de l'art i, concretament,

a l'època del Renaixement. Per tal de presentar-les de forma ordenada, s'han agrupat en funció del context territorial que estudien.

En primera instància, disposem de diverses publicacions que ofereixen una panoràmica sobre l'art del Renaixement en el context italià, les quals conformen el gruix de la bibliografia consultada. Així doncs, és precís esmentar la cèlebre obra *Vidas de los más excelentes pintores, escultores y arquitectoros* de Giorgio Vasari (2016). Es tracta d'una font historiogràfica on el pintor, arquitecte i teòric de l'art italià deixà constància, en 1550 i en 1568, de cent cinquanta biografies d'artistes del moment. Aquestes aporten diversos tipus d'informació com les relacions entre els artistes i els clients, la posició social de l'artista, la seva organització corporativa o professional, els models artístics i iconogràfics, etc. Vasari sovint subratlla trets extraordinaris, socials i emocionals dels seus biografiats, de manera que va creant un corpus de trets psicològics i col·lectius (de Tintoretto, Cellini, Michelangelo...).

En la mateixa línia de fonts sobre l'art renaixentista en el context italià, però d'autors contemporanis, tenim a Michael Baxandall (2016), que parla de diversos factors determinants de l'època, com poden ser les condicions comercials de la pintura, els hàbits de la vida diària que determinen l'estil personal dels pintors, el lligam entre les obres –les quals defineix com “el ojo de la época”– i el seu context, l'estudi d'algunes fonts rellevants del segle xv... El mateix ocorre amb el manual de Paoletti i Radke (2002), que dedica una introducció de caràcter general sobre el marc històric, el mecenatge i els trets més característics de les manifestacions artístiques. A més a més, en aquest cas es brinda un recorregut sistemàtic per cadascuna de les ciutats italianes.

Un altre historiador cabdal és Peter Burke, que ha publicat diversos treballs sobre l'Edat Moderna. En un d'aquests (2015), analitza les formes de pensar i mirar dels segles xv i xvi italians, i s'interessa per les obres artístiques des d'un punt de vista sociològic. Wackernagel (1997) fa quelcom similar, ja que contempla les creacions artístiques com a parts d'un tot, fermament arrelades al seu context original –com també defensa Baxandall a la publicació ja esmentada–.

Per altra banda, tenim les fonts que se centren a parlar de l'arribada i el desenvolupament d'aquest estil artístic a la península Ibèrica. Checa (2005) analitza el context i les arts de finals de l'edat mitjana per tal de presentar, tot seguit, els nous plantejaments tant artístics com socials que es van produint entre 1450 i 1600. L'autor, a més, fa especial incís en temes com les festivitats, les decoracions efímeres, els jardins, els palaus, el col·leccionisme, etc. Marías (1992) també planteja un estudi de l'art espanyol del segle XVI, partint de les continuïtats i les renovacions de l'estil gòtic fins arribar a la germinació del manierisme. La seva obra esdevé, per tant, una trajectòria historicoartística que permet conèixer els canvis que tingueren lloc durant aquest període de temps i deixa constància de les qüestions que predominaven en el moment –en referència a les temàtiques, els ideals religiosos, els elements decoratius, materials i tècniques, funcions de la imatge, etc.– .

Per concretar encara més en la dimensió territorial, Garriga (2016) aporta informació sobre l'arquitectura, l'escultura i la pintura renaixentistes de Catalunya. S'ha volgut fer referència a aquesta obra perquè també resulta interessant conèixer el procés de gestació i assimilació de l'estil a aquest indret, el qual no va tenir lloc fins ben entrat el segle XVII.

En l'àmbit europeu, podem destacar algunes obres com la del ja esmentat autor Burke, *El Renacimiento europeo* (2000), a través de la qual podem conèixer el procés d'assimilació de les noves formes socials, culturals i artístiques en diferents països d'Europa, o la de Taranilla de la Varga, *Breve historia del Renacimiento* (2017), que també ofereix una mirada general de l'arribada de l'estil renaixentista en diferents indrets del continent.

Finalment, sense precisar en cap indret geogràfic, cal destacar el clàssic estudi de Pope-Hennessy (1985) sobre el retrat renaixentista. En aquesta obra, l'autor ens obsequia amb una sèrie de claus que defineixen el que va ser l'humanisme renaixentista, una nova visió basada en la recerca d'allò pròpiament humà. Ens explica que el retrat i, per extensió, la representació de la figura humana, ocupava un lloc central en les manifestacions artístiques del moment.

3.3. Normativa curricular

Per concloure l'estat de la qüestió, a continuació s'exposen alguns ítems extrets de l'annex "Geografia i història" del Decret 34/2015, de 15 de maig, pel qual s'estableix el currículum de l'educació secundària obligatòria a les Illes Balears.

Així doncs, la finalitat d'aquest apartat és deixar constància d'allò que determina el document amb relació a l'ensenyament i l'aprenentatge de la història de l'art. Els continguts relacionats amb aquest camp d'estudi estan inclosos dins la matèria de Geografia i Història. Aquesta assignatura té com a objectiu general "estudiar les múltiples interaccions que s'estableixen en les societats, i especialment les diferents manifestacions territorials i l'evolució d'aquestes societats al llarg del temps, [...] (quelcom) essencial per poder entendre el món actual" (Decret 34/2015, p.1).

S'esmenta la importància del patrimoni en aquesta matèria, assenyalant que "el coneixement del patrimoni ha d'anar vinculat al fet de valorar-lo i de tenir-ne cura, ja que els béns patrimonials, pel seu caràcter limitat i fràgil, s'han de preservar" (Decret 34/2015, p.2).

Seguint la recomanació que ofereix el currículum sobre l'organització i seqüenciació dels continguts del primer cicle d'ESO, la temàtica que ens ocupa en el present treball correspon al segon curs i forma part del bloc 3 (La història), el qual engloba els diferents períodes des de la prehistòria fins a l'edat moderna (segle XVII) en els àmbits mundial, europeu, espanyol i balear (Decret 34/2015, p.4). Així doncs, el contingut definit com "L'edat moderna: el Renaixement i l'humanisme, abast posterior. L'art renaixentista" (Decret 34/2015, p.21), compta amb els següents criteris d'avaluació i estàndards d'aprenentatge avaluable: "31. Comprendre la significació històrica de l'etapa del Renaixement a Europa", "31.1. Distingeix diferents maneres de periodització històrica: edat moderna, Renaixement", "32. Relacionar l'abast de la nova mirada dels humanistes, dels artistes i dels científics del Renaixement amb etapes anteriors i posteriors", "32.2. Coneix obres i el llegat d'artistes, humanistes i científics de l'època" (Decret 34/2015, p.21).

També s'han consultat les competències clau que marca el currículum així com els objectius específics de la matèria, per tal de dissenyar una proposta didàctica adequada d'acord amb aquests paràmetres.⁴

Per acabar, és necessari esmentar que el document remarca la necessitat d'emprar metodologies que garanteixin aprenentatges significatius i que respectin els diferents ritmes d'aprenentatge que presenta l'alumnat, a més d'enfortir l'autonomia i la interdependència positiva⁵. També es fa incís en l'ús d'estratègies i recursos didàctics variats que fomentin l'equitat, la inclusió, la qualitat educativa, l'atenció a la diversitat i la no-discriminació (Decret 34/2015, p.7).

En relació amb aquest aspecte, existeix un conjunt de principis que regulen el currículum i donen igualtat d'oportunitats a totes les persones. Es tracta del Disseny Universal per a l'Aprenentatge, un model educatiu inclusiu que facilita el marc de referència per a la creació de contextos d'aprenentatge en els quals es proporcionen múltiples maneres de fomentar l'interès i la motivació, múltiples maneres de representar la informació i múltiples maneres d'expressar-se i d'actuar (Alba, Sánchez i Zubillaga, 2011, p.19).

Així doncs, la intenció "universal" del DUA no fa referència a una única solució per a tothom sinó que planteja la necessitat de dissenyar activitats, tasques i continguts flexibles i personalitzats segons la realitat de cada aula. A través dels 3 principis esmentats (múltiples maneres d'implicació, de representació i d'expressió), es pretén minimitzar les barreres per a l'aprenentatge i la participació.

Finalment, assenyalar que la Llei Orgànica per a la Millora de la Qualitat Educativa (8/2013) fa referència a conceptes que recull el DUA, com equitat, igualtat d'oportunitats, inclusió educativa i accessibilitat universal a l'educació (Martínez, 2017). En definitiva, el DUA esdevé un replantejament curricular amb

⁴ Al corresponent apartat del desenvolupament de la proposta queden definides tant les competències clau com els objectius didàctics que es compleixen (vegeu apartat 4 del treball).

⁵ S'aconsegueix l'objectiu només si els altres membres del grup l'aconsegueixen. L'alumne aprèn i contribueix a que aprenguin els seus companys.

el qual s'aposta per un currículum accessible per a tots i totes o, en paraules de Martínez (2017), "con el Diseño Universal de Aprendizaje se pretendería presentar un currículo universalmente diseñado desde el propósito de satisfacer al mayor número de usuarios".

4. Desenvolupament de la proposta

4.1. Objectius, continguts i competències clau

Seguint les directrius que estableix el currículum de l'educació secundària obligatòria de les Illes Balears, a continuació s'exposen els objectius didàctics, els continguts –tant conceptuals com procedimentals i actitudinals– i les competències clau que regeixen la proposta didàctica.

Per una banda, els objectius didàctics de la proposta són:

- Ubicar el període del Renaixement en la història.
- Adquirir vocabulari específic d'art renaixentista.
- Estudiar i entendre els trets històrics i socioculturals del Renaixement i l'humanisme.
- Comprendre i contrastar de manera crítica els ideals religiosos del protestantisme i la contrareforma.
- Estudiar i distingir els dos grans períodes de l'art renaixentista: *Quattrocento* i *Cinquecento*.
- Conèixer i identificar els artistes i les obres més importants de cada període.
- Estudiar, analitzar, recrear i interpretar obres de pintura, escultura i arquitectura renaixentista.

Pel que fa als continguts conceptuals (saber), s'han ordenat de la següent manera:

- El pensament humanista
- La reforma protestant

- Arquitectura del *Quattrocento*
- Arquitectura del *Cinquecento*
- Escultura del *Quattrocento*
- Escultura del *Cinquecento*
- Pintura del *Quattrocento*
- Pintura *Cinquecento*
- La recepció de l'art renaixentista a Espanya: El Greco

Tot seguit, s'exposen els continguts procedimentals (saber fer):

- Ús de vocabulari específic.
- Reflexió crítica.
- Adquisició de tècniques i habilitats comunicatives.
- Recreació i anàlisi d'obres.
- Treball en equip.
- Manipulació de material didàctic variat.
- Utilització de les Tecnologies de l'Aprenentatge i el Coneixement.

Mentre que els continguts actitudinals (ser) són:

- Valoració i estima del patrimoni històric, artístic i cultural.
- Adquisició de cultura general del país i del continent en què vivim.
- Participació, diàleg, debat, cooperació i respecte cap als diferents ritmes d'aprenentatge.
- Potenciació de la iniciativa, la creativitat, l'experiència, l'autonomia i la imaginació.

Per acabar, cal remarcar que aquesta proposta didàctica se centra en el desenvolupament de totes i cadascuna de les competències clau que marca el currículum d'educació secundària de les Illes Balears:

D'entrada, la *comunicació lingüística* es treballa a partir de l'adquisició de vocabulari específic, la pràctica de l'oralitat i l'escriptura a l'aula, l'aplicació de destreses comunicatives a l'hora de llegir, escriure, parlar, escoltar i conversar,

el tractament de la informació i l'ús del diàleg a l'aula. De manera continuada, l'alumnat interactua oralment amb la resta d'alumnes i amb la docent.

En segon lloc, la *competència matemàtica i competències bàsiques en ciència i tecnologia* es reforcen amb l'aplicació del mètode científic per observar, establir hipòtesis i extreure conclusions; així com amb el domini de la perspectiva, la geometria i les proporcions per a la representació realista de l'espai.

La *competència digital* s'adquireix a través de l'ús de les TAC a fi d'obtenir informació i transformar-la en coneixement. A més, el portafolis digital del qual parlarem més endavant fomenta la motivació per aprendre a emprar les tecnologies de manera adequada i millorar el seu ús. Totes les tasques s'han d'enregistrar en format fotografia o vídeo i s'han d'incloure al portafolis digital de cada grup.

Per altra banda, el desenvolupament de la competència d'*aprendre a aprendre* també és constant, ja que l'alumnat ha de treballar cooperativament per tal d'aconseguir l'objectiu que es proposa. A més, el grup obté estratègies de planificació a fi de resoldre la tasca, és a dir, se li requereix que pensi abans d'actuar. La motivació i la confiança són cabdals per a què l'alumnat se senti protagonista del procés i del resultat de l'aprenentatge. S'arriba a aquest aprenentatge a partir dels coneixements previs, experiències, motivacions i propis els interessos.

També es treballen les *competències socials i cíviques* gràcies a la comprensió i l'anàlisi crítica de les conductes de les societats a través de l'estudi de la història, la identificació de conceptes ètics amb relació als drets humans en l'organització social, política i econòmica d'Europa. Quant al procés d'aprenentatge a l'aula, s'incentiva el debat i la presa de decisions de manera democràtica i cooperativa, respectant les diverses opinions i els diferents ritmes d'aprenentatge, per arribar a un resultat final.

La sisena competència que es reforça és el *sentit d'iniciativa i esperit emprenedor*, ja que l'alumnat adquireix un alt grau de responsabilitat com a

membre indispensable del grup. També ha d'elaborar, crear i resoldre algunes tasques amb imaginació, creativitat, iniciativa i reflexió crítica, així com fer ús del diàleg per presentar idees i negociar de manera cooperativa el resultat final.

Finalment, té especial importància la competència de *consciència i expressions culturals*. Citant el currículum d'educació secundària de les Illes Balears, aquesta té lloc a partir de: "coneixement, comprensió i valoració de les diferents manifestacions culturals i artístiques com a font d'enriquiment i gaudi personal i consideració d'aquestes manifestacions com a part de la riquesa i el patrimoni dels pobles", "aplicació de diferents habilitats perceptives i comunicatives i de pensament, sensibilitat i sentit estètic per comprendre i valorar les obres artístiques i les manifestacions culturals i gaudir-ne", "identificació de la relació entre manifestacions artístiques i culturals i societat, la qual cosa implica prendre consciència de l'evolució del pensament, dels corrents estètics, de les modes i dels gusts", "gaudi, valoració crítica i promoció de la conservació del patrimoni cultural i artístic com a resultat de l'evolució de les diferents cultures i demostració d'interès, estimació i respecte per aquest patrimoni" (Decret 34/2015, p.14). També cal afegir l'ús i aprofitament de la pròpia creativitat i la imaginació en la realització de tasques que suposin recreació, innovació i transformació.

4.2. Metodologia i recursos

Per començar, cal dir que l'alumnat tindrà assignat un grup de feina permanent i tota la proposta es desenvoluparà a través del treball cooperatiu. La motivació d'emprar aquesta metodologia de manera contínua és afavorir l'aprenentatge i la participació de tot l'alumnat, aprendre a dialogar, a conviure i a ser solidari. L'aprenentatge cooperatiu fomenta la responsabilitat compartida i l'ajut mutu i crea un bon clima d'aula (Coll, 2017, p.91). A més, l'objectiu final només es dona per aconseguit quan tots els membres han après i han contribuït a l'èxit del grup (interdependència positiva). El lideratge és compartit però cada individu té una responsabilitat.

Un dels requisits del treball cooperatiu és l'heterogeneïtat i és per això que, per a la creació dels grups, s'haurà tingut en compte la distribució que en fa Pere Pujolàs. Aquest autor afirma que cal barrejar l'alumnat segons les seves característiques, i la manera més adequada de fer-ho és que en cada grup de 4 membres hi hagi un alumne capaç de donar ajuda i un altre que necessiti ser ajudat (Pujolàs, 2008, p. 193 i 194). En els casos puntuals en què es treballa de manera individual, s'assignarà un company-tutor als alumnes que ho requereixin.

Així doncs, si suposem que hi ha 24 alumnes a l'aula, tindrem 6 agrupacions de 4 membres. Ara bé, per a la primera tasca cada grup s'unirà a un altre, donant lloc a 3 agrupacions de 8 alumnes.

Per altra banda, la metodologia que es farà servir és participativa i vivencial. Participativa perquè cada grup anirà construint el seu propi aprenentatge de manera activa; vivencial perquè l'alumnat aprendrà des de l'experiència, emprant el moviment corporal i les relacions grupals i interrelacionant raó, emoció, acció, cos i context. Aprendrà vivint, sentint i fent. A més, cal dir que es vetllarà per un aprenentatge autònom, ja que es proporcionaran tots els recursos didàctics necessaris per a cada tasca però cada grup s'organitzarà com trobi més convenient per tal de resoldre el que se'ls demana per si mateixos, en un entorn de cooperació supervisat per la professora. Com explica Josep Coll Amengual (2017, p. 84), el fet de fomentar l'aprenentatge autònom permet que els alumnes aprenguin a aprendre i vagin assolint nivells més elevats en la capacitat d'autoaprenentatge.

També es faran servir una sèrie de tècniques i destreses de pensament associades a la metodologia de *Thinking Based Learning* (TBL), tals com "Compara i contrasta", "Les parts del tot", "Veig, penso, em demano" i l'escala de metacognició. Amb això, el que es pretén és que l'alumnat aprengui a pensar, raonar i prendre decisions, que exerciti i treballi el pensament crític i creatiu en el marc dels continguts curriculars. Per tant, no es tracta de memoritzar o aprendre nocions bàsiques dels continguts sinó d'assimilar i posar en pràctica els procediments necessaris per arribar al coneixement.

Una de les peculiaritats d'aquesta proposta és que tot el que faci l'alumnat quedarà enregistrat en format fotografia o vídeo, fent servir un dispositiu mòbil d'un dels membres del grup (en cas de no tenir-ne cap, el centre facilitaria un dispositiu o bé un dels companys de classe podria oferir el seu dispositiu momentàniament, sempre sota el seu consentiment). Cada grup crearà una carpeta compartida a Google Drive i, dins aquesta, un document de Google que serà entès com un portafolis digital d'activitats i tasques (o carpeta d'aprenentatge). Tots aquests portafolis grupals seran visibles per la resta de companys i per la professora, ja que les carpetes compartides s'ubicaran dins una altra carpeta de l'assignatura.

Quant als materials i recursos didàctics, l'aula estarà equipada amb pantalla, projector, dispositius Chromebook per a tot l'alumnat i el corresponent armari carregador. També hi haurà un bagul amb vestimenta i objectes d'*attrezzo* i una prestatgeria on els alumnes podran trobar les fitxes necessàries per a algunes tasques, fulls en blanc, cartolines dina2, cola o barra adhesiva i tisores. A més, l'alumnat disposarà del seu propi dossier d'art imprès, confeccionat pel departament d'Història i Geografia a l'inici del curs escolar. Com s'ha comentat anteriorment, cada grup necessitarà almenys un telèfon mòbil amb càmera i caldrà que tots tinguin un compte de Google Drive.

A banda d'això, cada tasca requerirà un material didàctic confeccionat prèviament per la professora, el qual es troba imprimible als annexos del present treball. Altres recursos específics per a la realització de les tasques són maniquins articulats i tres cordes d'uns 5 metres, així com també els recursos en línia indicats en cadascuna de les tasques.

4.3. Tasques i planificació

L'estructura de la proposta és la següent. La primera tasca que es planteja és concebuda com una avaluació prèvia i, juntament amb la segona, que és de caire contextual, permet que l'alumnat pugui introduir-se en el tema de manera progressiva. Tot seguit, les següents tasques es distribueixen en 3 grans apartats, arquitectura, escultura i pintura, i dins cadascuna d'aquestes arts es

treballa tant el *Quattrocento* i com el *Cinquecento*, els dos períodes del Renaixement italià. Per a totes i cadascuna de les tasques es proposa, com a consolidació final i autoavaluació, una reflexió individual que parteix de l'escala de metacognició.

– *Primera tasca: 1 sessió* –

Així doncs, la primera tasca consisteix en la creació d'un **eix cronològic vivent** que té com a finalitat encetar el tema, trencar el gel i activar la vitalitat de l'alumnat. Com s'ha esmentat anteriorment, únicament per a aquesta tasca, comptarem amb 3 grups de 8 alumnes.

Es repartirà una cartel·la a cada nin i nina (*Figures 1-8* de l'annex 1), la qual tindrà unes dimensions considerables per a què tots la puguem visualitzar clarament. Cadascuna d'aquestes cartel·les indicarà un personatge d'alguna època de la història (es comunicarà que limiten des de la prehistòria fins a l'Edat Moderna), el qual es repetirà en els tres grups, de manera que cadascun d'ells tindrà un exemplar de cada personatge:

1. Australopitec
2. Myotragus balearicus
3. Cleòpatra
4. August de Prima Porta
5. Jaume I
6. Leonardo da Vinci
7. Martí Luter
8. Michelangelo Buonarroti

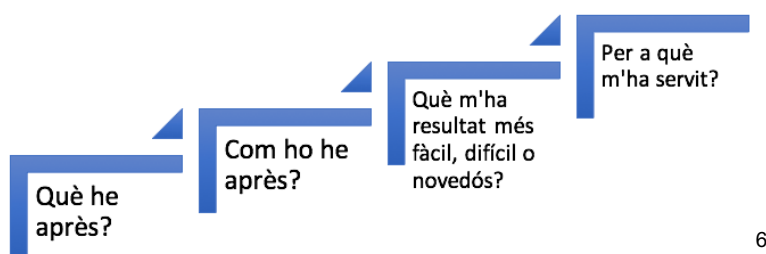
A continuació caldrà que els 8 membres de l'equip facin un recerca en línia per tal de conèixer qui eren tots aquests personatges (tot i que ja en coneixeran alguns) i poder ubicar-los en la història. Els que resultaran més desconeguts seran els 3 darrers, ja que formen part del nou tema.

La professora també haurà entregat una corda a cada grup, entesa com una línia del temps física al llarg de la qual els alumnes s'han de col·locar de principi a fi

(subjectant la cartel·la), d'acord amb l'etapa històrica que els correspongui. El resultat seria quelcom similar al que es mostra a la *Figura 9* de l'annex 1.

Seguidament, tindrà lloc una **avaluació inicial** en la qual cada grup explicarà per què s'han col·locat d'aquesta manera, què recorden dels 5 primers personatges o quins d'ells coneixen, qui deuen ser els 3 darrers, què entenem per Edat Moderna, què sabem d'aquest període de la història, etc. Així doncs, es compartiran i contrastaran els resultats, a fi que els 3 equips s'ajudin mútuament i rectifiquin els possibles errors que es puguin haver comès, afavorint una retroalimentació directa entre tot l'alumnat. Cal remarcar que el resultat final, després d'haver-lo compartit amb la resta de companys, ha de ser el mateix pels 3 grups. Es prendrà una fotografia de cadascun dels tres eixos cronològics vivents i hauran d'adjuntar la imatge al seu portafolis digital de Google Drive. Cal recordar que el portafolis pertany al grup permanent de 4 membres i en aquesta tasca hem format grups de 8, per tant, ara és el moment en què els grups tornen a minimitzar-se per tal de penjar la tasca al Drive.

Per acabar, cada alumne durà a terme l'esmentada autoavaluació de la tasca responent a les següents preguntes de l'escala de metacognició. Aquesta reflexió final s'anirà redactant al portafolis digital, indicant el nom de cada membre, ja sigui al final de cada sessió o bé a casa.

- *Relació de la tasca amb els objectius didàctics de la proposta:*

Ubicar el període del Renaixement en la història.	x
Adquirir vocabulari específic d'art renaixentista.	

⁶ Donat que l'escala de metacognició és comú a totes les tasques, en les següents pàgines no es tornarà a incloure aquest esquema visual.

Estudiar i entendre els trets històrics i socioculturals del Renaixement i l'humanisme.	
Comprendre i contrastar de manera crítica els ideals religiosos del protestantisme i la contrareforma.	
Estudiar i distingir els períodes de l'art renaixentista: <i>Quattrocento</i> i <i>Cinquecento</i> .	
Conèixer i identificar els artistes i les obres més importants de cada període.	
Estudiar, analitzar, recrear i interpretar obres de pintura, escultura i arquitectura renaixentista.	

- *Relació de la tasca amb les competències clau:*

Comunicació lingüística	x
Competència matemàtica i competències bàsiques en ciència i tecnologia	
Competència digital	x
Aprendre a aprendre	x
Competències socials i cíviques	
Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor	
Consciència i expressions culturals	

– Segona tasca: 2 sessions –

La segona tasca és de caire **contextual** i es fonamenta en una dramatització. Ara ja treballaran únicament amb el seu grup de feina permanent, format per 4 membres. En aquest cas, es presenten 4 personatges que ells mateixos s'hauran de repartir i assignar així com prefereixin. Aquesta vegada tots ells formaran part de la mateixa època històrica, esdevindran figures destacades del context del Renaixement:

1. Humanista
2. Artista
3. Defensor/a de la reforma protestant
4. Defensor/a de la reforma catòlica o contrareforma

Se'ls proporcionarà un text font sobre què és l'humanisme (*Figura 10*), un altre sobre els interessos i la condició social dels artistes (*Figura 11*), i un tercer sobre

la reforma luterana i la consegüent contrareforma (*Figura 12*). A partir d'aquí, caldrà que estructurin i redactin la seva representació teatral, seguint el guió que se'ls facilita i, finalment, es dedicarà una sessió més a les interpretacions dels diferents grups davant la resta de companys, que hauran de dur a terme una coavaluació de tots els grups mitjançant una rúbrica facilitada per la professora⁷. Si ho desitgen, podran utilitzar l'*attrezzo* que hi ha al bagul de l'aula (teles, túniques, barbes, pergamins, etc.). El guió que hauran de seguir per a la dramatització és el següent:

1. On sou? (Hi pot haver més d'un escenari)
2. Qui sou? (Noms ficticis)
3. Presenteu, almenys, un conflicte.
4. Arribeu a la resolució final del/s conflicte/s.

En aquest cas, en cada grup hi haurà un membre encarregat d'enregistrar en format de vídeo la representació d'un altre grup. Anteriorment, s'haurà determinat qui grava a qui. Un cop estiguin totes les representacions enregistrades, es compartiran els vídeos a la carpeta de Drive de l'assignatura i al portafolis grupal tan sols s'haurà d'incloure l'enllaç corresponent.

En acabar la tasca se'ls recordarà que, de manera individual, han de respondre les preguntes de l'escala de metacognició al portafolis digital.

- *Relació de la tasca amb els objectius didàctics de la proposta:*

Ubicar el període del Renaixement en la història.	
Adquirir vocabulari específic d'art renaixentista.	
Estudiar i entendre els trets històrics i socioculturals del Renaixement i l'humanisme.	x
Comprendre i contrastar de manera crítica els ideals religiosos del protestantisme i la contrareforma.	x
Estudiar i distingir els períodes de l'art renaixentista: <i>Quattrocento</i> i <i>Cinquecento</i> .	

⁷ Vegeu pàgina 32 del present treball.

Conèixer i identificar els artistes i les obres més importants de cada període.	
Estudiar, analitzar, recrear i interpretar obres de pintura, escultura i arquitectura renaixentista.	

- *Relació de la tasca amb les competències clau:*

Comunicació lingüística	x
Competència matemàtica i competències bàsiques en ciència i tecnologia	
Competència digital	x
Aprendre a aprendre	x
Competències socials i cíviques	x
Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor	x
Consciència i expressions culturals	x

– Tercera tasca: 2 sessions –

Per treballar l'**arquitectura** tant del *Quattrocento* com del *Cinquecento*, s'ha dissenyat una tasca que consisteix, en primer lloc, en la recreació bidimensional de dues construccions d'estil renaixentista, una de cada període. Es proporcionarà a l'alumnat una sèrie d'elements arquitectònics barrejats (diferents suports, entaulaments, murs, frontons, cassetons, volutes, arcs, cúpules...) (*Figures 13 i 14*) que hauran d'anar retallant i aferrant, a manera de puzle, sobre una cartolina de format dina2 per tal d'anar definint les dues construccions. Al dossier d'art trobaran les característiques de l'arquitectura del *Quattrocento* i del *Cinquecento*, a més de les il·lustracions d'algunes de les edificacions més conegudes de cada període: Santa Maria Novella i el Duomo de Florència per una banda, i la Villa Capra i San Pietro in Montorio per l'altra. Un cop tinguin les seves dues recreacions enllestides caldrà que anotin, amb fletxes, els diferents elements constructius i decoratius. Finalment, hauran de fotografiar els resultats i adjuntar-los al seu portafolis digital.

Aquesta tasca, a més, va acompanyada de dues destreses de pensament, és a dir, patrons de pensament complexos que contribueixen a millorar les capacitats d'organització d'idees. Són habilitats i processos mentals que formen part de la metodologia *Thinking Based Learning* i que permeten desenvolupar la capacitat

per a observar, analitzar, reflexionar, sintetitzar... Així doncs, el final de la sessió i, si escau, l'inici de la següent, es dedicarà a la primera d'aquestes destreses: *Compara i contrasta*. Per fer-ho, aniran responnent de manera grupal les següents qüestions al seu portafolis digital:

5. En què s'assemblen les dues construccions?
6. En què es diferencien?
7. Quines semblances i diferències són importants?
8. Quines grans idees venen a la nostra ment per les semblances i diferències?
9. Quina conclusió es desprèn de les semblances i les diferències?

Durant una altra sessió es procedirà a la segona destresa en qüestió, que servirà per a consolidar els continguts d'arquitectura renaixentista: *Les parts del tot*.

1. Quines petites coses formen el tot?
2. Què passaria si faltés una de les parts? Per quin altre element la podries substituir? Per exemple, les columnes.
3. Quina és la funció de cada part o element?
4. Com funcionen juntes totes les parts sobre el tot?

En definitiva, el que es pretén amb aquesta tasca és estimular el pensament, que l'alumnat aprengui per si mateix i de manera cooperativa, que reflexioni, interactui, dedueixi, investigui, experimenti, comprovi... donant lloc així a un aprenentatge significatiu i real.

De nou, es recordarà als alumnes que la tasca no es donarà per finalitzada fins que no empenin l'escala de metacognició ja esmentada.

- *Relació de la tasca amb els objectius didàctics de la proposta:*

Ubicar el període del Renaixement en la història.	
Adquirir vocabulari específic d'art renaixentista.	x
Estudiar i entendre els trets històrics i socioculturals del Renaixement i l'humanisme.	

Comprendre i contrastar de manera crítica els ideals religiosos del protestantisme i la contrareforma.	
Estudiar i distingir els períodes de l'art renaixentista: <i>Quattrocento</i> i <i>Cinquecento</i> .	x
Conèixer i identificar els artistes i les obres més importants de cada període.	x
Estudiar, analitzar, recrear i interpretar obres de pintura, escultura i arquitectura renaixentista.	x

- *Relació de la tasca amb les competències clau:*

Comunicació lingüística	x
Competència matemàtica i competències bàsiques en ciència i tecnologia	
Competència digital	x
Aprendre a aprendre	x
Competències socials i cíviques	
Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor	x
Consciència i expressions culturals	x

– Quarta tasca: 2 sessions –

Els continguts d'**escultura** es treballaran a partir d'una activitat que té com a finalitat el muntatge d'una exposició d'art al centre. Es podran observar 8 imatges que romandran penjades a les parets de l'aula; en una paret hi haurà les imatges d'escultures o grups escultòrics del *Quattrocento* i en una altra les del *Cinquecento*.

Per una banda, els exemplars que es facilitaran pel primer període del Renaixement són el *David* de Verrochio (*Figura 15*) i tres obres de Donatello: l'escultura eqüestre coneguda com el *Gattamelata* (*Figura 16*), el *David* (*Figura 17*) i *Sant Jordi* (*Figura 18*). Per altra, les del segon període són el *David* (*Figura 19*), la *Pietat* (*Figura 20*) i el *Moisès* (*Figura 21*) de Michelangelo Buonarroti i *El rapte de les sabines* de Giambologna (*Figura 22*).

Per tant, atès que els grups estan formats per 4 membres, cada grup haurà d'escollir un total de quatre escultures, dues de cada període. Un cop escollides,

se les hauran de repartir de manera que cada individu del grup en tingui una adjudicada. Això no significa que la tasca s'hagi de realitzar individualment, sinó que continuaran treballant de manera cooperativa però cada alumne haurà d'imitar una de les escultures i els seus companys el fotografaran. En el cas que alguna de les quatre obres escollides estigui formada per dues o més figures, l'alumne que se l'hagi adjudicada comptarà amb la participació d'un dels seus companys per tal de poder interpretar la peça correctament. De nou, l'alumnat pot utilitzar l'*attrezzo* del bagul de l'aula si ho necessita.

Quan ja tinguin les 4 fotografies, les adjuntaran al portafolis digital i, seguidament, hauran d'escriure la fitxa tècnica de totes elles, fent ús del següent guió:

- Manifestació artística:
- Títol:
- Autor:
- Any:
- Estil i període artístic:
- Material:
- Temàtica:

Disposaran de dues sessions per completar aquesta tasca. Ara bé, durant una tercera sessió, mentre es faci la següent tasca de pintura renaixentista, la professora anirà enviant, de manera ordenada i pautaada, cada grup a penjar les seves fotografies amb les corresponents fitxes tècniques a l'espai del centre on s'hagi pensat muntar l'exposició d'art (passadís, hall...). Aquest material haurà estat imprès prèviament per la docent.

En darrer terme, s'hauran d'autoavaluar amb l'escala de metacognició.

- *Relació de la tasca amb els objectius didàctics de la proposta:*

Ubicar el període del Renaixement en la història.	
Adquirir vocabulari específic d'art renaixentista.	x

Estudiar i entendre els trets històrics i socioculturals del Renaixement i l'humanisme.	
Comprendre i contrastar de manera crítica els ideals religiosos del protestantisme i la contrareforma.	
Estudiar i distingir els períodes de l'art renaixentista: <i>Quattrocento</i> i <i>Cinquecento</i> .	x
Conèixer i identificar els artistes i les obres més importants de cada període.	x
Estudiar, analitzar, recrear i interpretar obres de pintura, escultura i arquitectura renaixentista.	x

- *Relació de la tasca amb les competències clau:*

Comunicació lingüística	x
Competència matemàtica i competències bàsiques en ciència i tecnologia	
Competència digital	x
Aprendre a aprendre	x
Competències socials i cíviques	
Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor	x
Consciència i expressions culturals	x

– Cinquena tasca: 2 sessions –

Abans de començar la tasca de **pintura**, es dedicaran uns 15 minuts previs a una breu explicació sobre el *Maniquí articulad* d'Alberto Durero (c. 1525), el qual es conserva al Museu Nacional del Prado⁸. Entre tots, mantindrem un diàleg sobre aquest instrument que servia per aprendre a dibuixar, plantejant preguntes com “Per què creieu que Durero va crear aquesta peça?”, “Quina devia ser la seva funció principal?”...

Després d'aquests 15 minuts inicials, es repartirà un maniquí articulad (*Figura 23*) a cada grup. Amb l'ajuda del dossier d'art de l'assignatura i dels enllaços que es facilitin, hauran de crear el seu propi dibuix d'estil renaixentista en un full de

⁸ Per a més informació sobre la peça en qüestió, consultar el següent enllaç: <https://www.museodelprado.es/coleccion/obra-de-arte/maniqui-articulado/716c3c80-5076-4f09-a730-df5bd7de9c81>

format dina4, decidint primer si prefereixen inspirar-se en el *Quattrocento* o en el *Cinquecento*.

La tasca és grupal i, per tant, l'objectiu és comú, però cada membre tindrà el seu propi full, de manera que s'obtinran 4 dibuixos diferents però tots presentaran les mateixes directrius, personatges, colors, objectes... Això significa que ells mateixos s'hauran d'organitzar i debatre sobre quin resultat voldrien obtenir i sobre com arribar-hi.

Per dur a terme aquesta creació grupal, faran servir el maniquí com a model anatòmic de les figures que vulguin representar, ja que el poden col·locar en la posició que més els convingui. Hauran de tenir en compte els principis essencials de perspectiva lineal, perspectiva atmosfèrica, proporcionalitat, moviment, etc.

Com s'ha esmentat, a més de les explicacions que trobin al seu dossier d'art, als següents enllaços disposaran de més informació sobre les diferents tècniques i procediments que empraven els artistes de l'època per aconseguir profunditat, moviment i efectes de llum i ombra.

Obres i artistes del Renaixement italià: https://sites.google.com/site/cienciessocials3resohistoria/t4-art-del-renaixement (anar a l'apartat "5.Pintura")
Perspectiva lineal i atmosfèrica: https://sites.google.com/xtec.cat/renaixement3rc1718/pintura
Domini de l'espai: https://www.youtube.com/watch?v=JR4IPeg6uVU (des del minut 2:11 fins el 4:20, amb els subtítols en català activats) ⁹
Vídeo tutorial per aprendre a dibuixar en perspectiva: https://www.youtube.com/watch?v=xYgxywwH8Mo (a partir del minut 1:00, amb els subtítols en català activats)

⁹ Gràcies als subtítols no caldrà que activin el so. En cas de voler escoltar els audiovisuals, serà necessari disposar d'auriculars i veure'l de manera individual o bé per parelles (compartint els auriculars).

Tot i que la temàtica del dibuix és lliure, també trobaran indicades i explicades al seu dossier d'art les temàtiques més recurrents de l'època (retrat, mitologia, religió...).

En funció de l'estil que hagin escollit per a la seva creació (*Quattrocento* o *Cinquecento*), de manera grupal hauran d'emplenar una de les dues fitxes que trobaran a la prestatgeria de l'aula en format paper (*Figures 13 i 14*). Aquesta fitxa podrà ser emplenada manualment i després caldrà adjuntar-ne una fotografia al portafolis digital (juntament amb les fotografies dels 4 dibuixos) o bé es podran copiar els enunciats al document de Google i anar responnent el que es demana amb el dispositiu electrònic.

Com sempre, la tasca no es dona per acabada fins que l'alumne, individualment, no dugui a terme la pròpia autoavaluació (escala de metacognició).

- *Relació de la tasca amb els objectius didàctics de la proposta:*

Ubicar el període del Renaixement en la història.	
Adquirir vocabulari específic d'art renaixentista.	x
Estudiar i entendre els trets històrics i socioculturals del Renaixement i l'humanisme.	
Comprendre i contrastar de manera crítica els ideals religiosos del protestantisme i la contrareforma.	
Estudiar i distingir els períodes de l'art renaixentista: <i>Quattrocento</i> i <i>Cinquecento</i> .	x
Conèixer i identificar els artistes i les obres més importants de cada període.	x
Estudiar, analitzar, recrear i interpretar obres de pintura, escultura i arquitectura renaixentista.	x

- *Relació de la tasca amb les competències clau:*

Comunicació lingüística	x
Competència matemàtica i competències bàsiques en ciència i tecnologia	x
Competència digital	x
Aprendre a aprendre	x
Competències socials i cíviques	

Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor	x
Consciència i expressions culturals	x

– Sisena tasca: 1 sessió –

Amb la darrera tasca es treballa el darrer contingut del tema: **La recepció de l'art renaixentista a Espanya: El Greco**. En aquest cas, es farà servir la tècnica 1-2-4, juntament amb la destresa de pensament *Veig, penso, em demano*. Després d'una breu explicació sobre el nou contingut a treballar, es projectarà, a la pantalla de l'aula, una diapositiva amb dues pintures de l'artista espanyol conegut com El Greco: *L'enterrament del comte d'Orgaz* i *Visió de l'Apocalipsi* (*Figures 15 i 16*). A la prestatgeria trobaran la fitxa necessària per realitzar aquesta tasca (*Figura 15*).

Així doncs, l'alumnat començarà treballant de manera individual, anotant a la seva fitxa què veu, què pensa i quines preguntes li vénen a la ment quan observa les pintures de El Greco. Passats uns 10 minuts, s'agruparan en parelles (amb un dels companys del seu grup permanent) per comentar el que han escrit i compartir les seves idees. Després d'uns altres 10 minuts, faran el mateix però amb el grup de 4 membres, completant encara més la fitxa. En aquest cas disposaran de 15 minuts i, un cop cada grup hagi posat en comú tot el que veuen, el que pensen i el que es demanen, ho compartiran amb la resta de grups. Per tant, el resultat final d'aquesta tasca no forma part només de les idees i coneixements dels 4 participants del grup de feina sinó dels 24 nins i nines que hi ha dins l'aula, ja que finalment, quan tots els grups hagin explicat allò que han anotat, es tornaran a unir els 4 membres per escriure el resultat final, incloent-hi les noves idees que han extret de la resta de companys.

Per acabar, recordar que l'alumnat ha de fer una reflexió final (i autoavaluació) a partir de l'escala de metacognició, a més de fotografiar les fitxes i afegir-les al portafolis digital.

4.4. Atenció a la diversitat

Donat que la proposta didàctica és per a un curs d'ESO, concretament per a 2n d'ESO, cal remarcar que la diversitat de l'aula és elevada, ja que es tracta d'una etapa obligatòria. Per tant, s'ha tingut en compte que la metodologia aplicada serveixi per atendre aquesta diversitat.

L'aprenentatge vivencial i participatiu, així com l'ús d'una metodologia inclusiva com és el treball cooperatiu, permet centrar-se en les habilitats, capacitats i competències de l'alumnat i no en les seves dificultats. Aprenen respectant els diferents ritmes d'aprenentatge i enriquint-se entre ells, ja que tots són membres indispensables del grup i poden aportar distints coneixements i variats punts de vista.

L'única part individual de cada tasca és la reflexió i autoavaluació final a partir de l'escala de metacognició i, en el cas de la darrera tasca sobre El Greco, els primers 10 minuts de *Veig, penso, em demano*. Per a aquests moments puntuals, en cas que sigui necessari, l'alumne que presenti algun tipus de Necessitat Específica de Suport Educatiu (NESE) tindrà assignat un company-tutor que el pugui ajudar quan ho requereixi. Aquest rol de company-tutor l'adoptarà un dels seus companys del grup cooperatiu permanent, aquell que, seguint les recomanacions de Pere Pujolàs (2008), pugui oferir més ajuda.

Ara bé, és precís recordar que l'alumnat NESE ha de ser atès amb mesures específiques de suport educatiu i la identificació i valoració de la seva necessitat específica s'ha de dur a terme per part del personal especialista del Departament d'Orientació (Coll, 2017, p. 148).

També s'ha tingut en compte que el fet de mantenir l'atenció durant una explicació de més de 15 minuts és complicat per a la majoria d'alumnes, no només per aquells que presenten alguna NESE. És per aquest motiu que s'han evitat les llargues explicacions i s'ha optat per un aprenentatge dinàmic, participatiu, autònom i interactiu. També s'han proposat diferents tipus de tasques per tal de captar l'atenció i la motivació de tot l'alumnat i les fitxes que

cal emplenar, així com els textos font i la prova escrita final¹⁰, es presenten amb imatges, enunciats i/o paraules clau en negreta o subratllat i tipologia de lletra Verdana, la qual està recomanada per tal de facilitar la lectura, sobretot en casos de dislèxia, ja que no té remats o coronaments en les terminacions (lletra de pal sec o *sans-serif*) i té un notable espaiat entre lletres.

Cal remarcar, a més, que les mesures d'atenció a la diversitat s'han d'ajustar al Pla d'Atenció a la Diversitat del centre on es dugui a terme aquesta proposta didàctica, el qual s'haurà elaborat d'acord amb la normativa vigent. Citant les paraules de Josep Coll Amengual (2017), "totes les mesures adoptades, ordinàries i específiques, que l'equip docent posi en pràctica, s'han d'anar revisant i adequant mitjançant el procés de seguiment de l'evolució dels alumnes" (p. 141).

4.5. Eines i procediment d'avaluació

Al llarg d'aquest apartat s'explicita allò que s'avaluarà, com s'avaluarà i quan s'avaluarà. Es presenten els instruments i el procediment d'avaluació que permetran conèixer i valorar el grau d'assoliment dels objectius i d'adquisició de les competències per part dels alumnes.

És precís recalcar que l'avaluació ha de ser contínua, formativa i integradora. Emperò, a més d'aquests tres conceptes, Josep Coll també empra el d'avaluació formadora. Segons aquest autor, és contínua en el sentit que "es duu a terme de manera constant al llarg del procés d'ensenyament i aprenentatge" (Coll, 2017, p.105); formativa perquè "l'avaluació ha de ser una eina que permeti (a l'ensenyant) detectar les dificultats i els errors del procés d'ensenyament i d'aprenentatge i que mostri el camí o camins per superar-los" (Coll, 2017, p.105); per altra banda, afirma que és formadora "si promou que l'alumne adquireixi un sistema de control del seu propi aprenentatge [...], que identifiqui les dificultats i els errors i li faciliti la presa de decisions per millorar el seu procés d'aprenentatge" (Coll, 2017, p.105); i, finalment, l'avaluació ha de ser integradora

¹⁰ Vegeu annexos 1 i 2.

en el sentit que “en totes les matèries s’han de tenir com a punt de referència, a més dels objectius específics, també els objectius generals de l’etapa i les competències clau” (Coll, 2017, p.105).

Per a l’avaluació d’aquesta proposta, es tindran en compte els criteris d’avaluació i els estàndards d’aprenentatge avaluable que marca el currículum d’educació secundària de les Illes Balears¹¹.

Primerament, es duu a terme una avaluació inicial sense cap pes qualificatiu sobre la nota final (0%). Com s’ha esmentat a l’apartat de “Tasques i planificació”, aquesta té lloc durant la primera sessió, en el moment en què l’alumnat explica què en sap dels personatges que apareixen a l’eix cronològic vivent, quins coneix i quins no, per què el grup s’ha col·locat en aquell ordre, què entenem per Edat Moderna, què sabem d’aquesta etapa de la història, etc.

L’avaluació formativa (70%) té lloc a partir de l’observació directa i continuada de tot el procés d’ensenyament-aprenentatge per part de la docent, a més de:

- Les autoavaluacions individuals de cada tasca (30%).

El que es pretén amb la presència de l’escala de metacognició al final de totes i cadascuna de les tasques és que els alumnes no es limitin a autoavaluar els seus coneixements sinó les estratègies que han emprat per arribar a ells, les actituds, els procediments... I s’ha optat per donar un gran pes a aquestes reflexions perquè són la part individual del portafolis digital on cada alumne demostra no només allò que ha après sinó per a què li ha servit o li servirà, com ho ha après i què és el que li ha resultat més atractiu, més innovador o més difícil d’entendre.

- Les coavaluacions i heteroavaluació de la representació teatral (5%).

La següent rúbrica serà emplenada tant pels companys de classe com per la docent:

¹¹ Vegeu pàgina 10.

<i>Ítems</i>	Insuficient 0-4	Bé 5-6	Notable 7-8	Excel·lent 9-10	NOTA
Presentació i estructura	No hi ha un entorn ni uns personatges definits, ni conflicte ni resolució final	Hi ha un entorn i uns personatges definits però no s'ha presentat cap conflicte ni cap resolució final	Hi ha un entorn i uns personatges definits, i un conflicte però sense resolució final	Compleixen amb el guió de la professora: entorn, personatges, conflicte i resolució final	
Volum i to de veu	Quasi no se sent el que diuen i mantenen el mateix to tot el temps	S'adonen que parlen fluix i intenten corregir-ho	Empren un volum adequat i clar	Empren un volum adequat, clar i emfatitza quan cal	
Contacte visual i gestualitat	Llegeixen contínuament els seu guió i les seves postures són estàtiques i insegures	En alguns moments llegeixen el seu guió, en altres miren algun company. Les postures són adequades	Fan alguna ullada al guió però mantenen el contacte visual amb tots els companys. Les postures i gestos són adequats	No necessiten mirar el guió, demostren seguretat tant en la mirada (a tots), com en els gestos i la postura	
Ús del temps	Acaben molt aviat la seva representació o bé s' allarguen massa i no tenen temps d'acabar	S'haguessin pogut allargar una mica més, deixant més clars alguns aspectes	No distribueixen correctament el temps. Al final han de córrer per acabar la representació	Distribueixen correctament el temps i acaben quan els pertoca	
Ús de terminologia específica	No empra vocabulari específic del tema	Empra algun terme específic de manera confusa	Empra pocs termes específics però de manera correcta	Empra correctament la terminologia específica del tema	
Contingut	No relacionen la representació amb els continguts de la tasca	-	-	Relacionen la representació amb els continguts de la tasca	

- L'autoavaluació de grup del portafolis digital (15%).

És una autoavaluació que ha de realitzar cada participant del grup de feina.

<i>Nom:</i>	Sí	No	Com podem millorar?
Hem presentat totes les tasques? (amb les fotografies i/o vídeos que li corresponen)			
El portafolis està ordenat i net?			
Hem utilitzat el vocabulari específic d'art?			
Tots els membres del grup hem contribuït a la creació del portafolis?			

- L'heteroavaluació del portafolis digital (20%):

<i>Ítems</i>	Expert	Avançat	Aprenent	Novell
Contingut (50%)	Totes les tasques estan presentades i correctes.	La majoria de tasques estan presentades i correctes.	La meitat de tasques estan presentades i correctes.	Menys de la meitat de tasques estan presentades i correctes.
Presentació (10%)	El portafolis està ordenat i és coherent.	La major part del portafolis està ordenat i és coherent.	El portafolis és un poc caòtic i està desorganitzat.	El portafolis està desordenat i és poc coherent.
Ortografia i gramàtica (10%)	En general, no fa errades d'ortografia i gramàtica.	Fa poques errades d'ortografia i gramàtica.	Fa bastantes errades d'ortografia i gramàtica.	Fa moltes errades d'ortografia i gramàtica.
Vocabulari (30%)	Demostra que coneix i entén el vocabulari específic de la unitat.	Demostra que coneix i entén la majoria del vocabulari específic.	Entén només alguns conceptes bàsics, part d'ells són emprats de manera confusa.	No ha adquirit el vocabulari bàsic i empra un vocabulari quotidià i simple.

En darrer terme, l'avaluació final tindrà lloc a partir d'una prova escrita de correcció objectiva (Annex 2) i comptarà un 30% sobre la nota final. En aquest cas, es tracta únicament d'una heteroavaluació. Aquesta prova s'ha dissenyat tenint en compte els nivells cognitius de la taxonomia de Bloom:

NIVELL	PREGUNTA
Informació	1, 9
Comprensió	3, 4
Aplicació	5, 7
Anàlisi	2, 6
Avaluació	8, 10

Per tant, la prova consta de 2 preguntes per a cadascun dels nivells de la classificació taxonòmica de Bloom, la qual permet avaluar els diferents graus d'aprenentatge de l'alumne. Per tal d'evitar les respostes aleatòries, a l'inici de la prova es comunica que una resposta correcta equival a 1 punt i una d'errònia descompta 0.10 punts.

La finalitat d'oferir una prova escrita tipus test i no una de respostes obertes és que no memoritzin tot el temari sinó que demostrin allò que han après durant les sessions. Tot l'alumnat rebrà la mateixa prova, la qual es presenta de manera clara i precisa, amb imatges, enunciats en negreta, paraules clau subratllades i font de lletra Verdana. Tot i això, com s'ha dit a l'apartat anterior¹², és fonamental recordar que les mesures d'atenció a la diversitat s'han d'ajustar al Pla d'Atenció a la Diversitat del centre i que, amb relació a l'alumnat NESE, s'ha de contemplar en tot moment la valoració que en faci el Departament d'Orientació.

¹² Vegeu pàgines 30 i 31.

5. Conclusions

A manera de cloenda, les tasques plantejades anteriorment estan enfocades a què l'alumnat de 2n d'ESO pugui aprendre gairebé sense adonar-se, divertint-se, i que, en conseqüència, pugui sentir certa atracció cap a l'art, que el compregui i el valori des del punt de vista personal i propi.

És per això que s'han presentat una sèrie d'estratègies, tècniques i recursos que donen lloc a un aprenentatge vivencial en el qual l'alumne és un subjecte actiu en tot moment. Es tracta d'una proposta didàctica que afavoreix el desenvolupament de les competències clau i se centra en les habilitats i les capacitats de l'alumnat i no en les seves mancances o dificultats, ja que tots i cadascun d'ells esdevenen membres indispensables tant del seu petit grup cooperatiu com del grup-classe. Aquesta interdependència positiva permet una retroalimentació i un enriquiment constant a partir de les diferències de cada individu, aprenent de tots i amb tots, donant lloc, per tant, a una educació inclusiva de qualitat.

També s'ha procurat dissenyar un material didàctic atractiu i entenedor per a l'alumnat, el qual s'exposa en format imprimible als annexos per tal que el pugui emprar qui ho desitgi, sigui dins l'aula o, fins i tot, a casa.

Finalment, remarcar que el fet de despertar l'interès i l'afecte vers l'art en l'alumnat de 2n d'ESO es pot traduir, posteriorment, en la possibilitat d'una major inclinació cap a la matèria d'Història de l'Art del segon curs de batxillerat i, en certa manera, evitar així la seva decadència.

6. Bibliografia

6.1. Referències bibliogràfiques del treball

- Alba, C., Sánchez, J. M. i Zubillaga A. (2011). *Diseño Universal para el Aprendizaje (DUA). Pautas para su introducción en el currículo*. Recuperat de https://www.educadua.es/doc/dua/dua_pautas_intro_cv.pdf
- Barbe-Gall, F. (2018). *Cómo hablar de arte a los niños*. Donostia: Editorial Nerea.
- Baxandall, M. (2016). *Pintura y vida cotidiana en el Renacimiento: arte y experiencia en el Quattrocento*. Buenos Aires: Ampersand.
- Burke, P. (2000). *El Renacimiento europeo*. Barcelona: Crítica.
- Burke, P. (2015). *El Renacimiento italiano: cultura y sociedad en Italia*. Madrid: Alianza.
- Calaf Masachs, R. (coord.), Fontal, O. i Fernández, A. (2003). *Arte para todos. Miradas para enseñar y aprender el patrimonio*. Gijón: Ediciones Trea, S.L.
- Checa Cremades, F. (2005). *Pintura y escultura del Renacimiento en España, 1450-1600*. Madrid: Cátedra.
- Coll Amengual, J. (2017). *La programació didàctica a ESO i Batxillerat. Oposicions a professors de secundària. Illes Balears*. Mallorca: Documenta Balear SL.
- De la Cruz, I. (2009). *Enseñar Historia del Arte. Una propuesta didáctica para Primaria y Secundaria*. Madrid: Editorial CCS.
- Decret 34/2015, de 15 de maig, pel qual s'estableix el currículum de l'educació secundària obligatòria a les Illes Balears (Annex Geografia i Història). *Butlletí Oficial de les Illes Balears*, núm. 73 de 16 de maig de 2015, Palma.
- Estepa, J. (ed.) (2013). *La educación patrimonial en la escuela y el museo*:

investigación y experiencias. Huelva: Univesridad de Huelva.

Fontal, O. (2003). *La educación patrimonial. Teoría y práctica en el aula, el museo e internet*. Gijón: Ediciones Trea, S.L.

Garriga, J. (2016). L'arquitectura i les arts a Catalunya a l'època del Renaixement. *Catalan Historical Review*, 9, 147-167. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Huerta, R. i Alonso-Sanz, A. (eds.). (2017). *Entornos informales para educar en artes*. València: Publicacions Universitat de València.

Ley Orgánica 8/2013, de 9 de diciembre, para la mejora de la calidad educativa. *Boletín Oficial del Estado*, núm. 295, de 10 de desembre de 2013.

Marías, F. (1992). *El siglo xvi: Gótico y Renacimiento*. Madrid: Sílex.

Martínez Guerrero, A. (2017, 8 juny). *Diseño Universal de Aprendizaje. Un instrumento por y para la inclusión educativa*. Universidad Camilo José Cela. Recuperat de <https://www.campuseducacion.com/blog/revista-digital-docente/disenio-universal-aprendizaje/>

Melgar, M. F. i Silvio, D. (2011) Salir del aula... Aprender de otros contextos: Patrimonio natural, museo e internet. *Revista Eureka sobre Enseñanza y Divulgación de las Ciencias* [en línia], 2011, 8 (3), 323-333. Recuperat de <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=92019747008>

Paoletti, J. T. i Radke, G. M. (2002). *El arte en la Italia del Renacimiento*. Madrid: Akal S.A.

Pope-Hennessy, P. (1985). *El retrato en el Renacimiento*. Madrid: Akal.

Pujolàs, P. (2008). *El aprendizaje cooperativo. 9 ideas clave*. Barcelona: Graó.

Sbert Rosselló, C. i Sbert Rosselló M. (2017). *La Mirada de la libèl·lula. Una visió sobre l'Educació Artística*. Barcelona: Dissset Edició.

Schneider Adams, L. (2004). *Explorar el arte*. Barcelona: Blume.

Soler Manera, M.L. (2019). *Educació artística i patrimonial a l'escola: una aproximació a la situació actual de Mallorca*. Universitat de les Illes Balears, Facultat de Filosofia i Lletres, Palma.

Taranilla de la Varga, C.J. (2017). *Breve historia del Renacimiento*. Madrid: Nowtilus.

Vasari, G. (2016). *Vidas de los más excelentes pintores, escultores y arquitectos*. Mèxic: Océano.

Wackernagel, M. (1997). *El medio artístico en la Florencia del Renacimiento: obras y comitentes, talleres y mercado*. Madrid: Akal.

6.2. Recursos electrònics per a l'alumnat

-- (2019). Maniquí articulado. Durero, Alberto. *Museo Nacional del Prado*. Recuperat de <https://www.museodelprado.es/coleccion/obra-de-arte/maniqui-articulado/716c3c80-5076-4f09-a730-df5bd7de9c81>

-- (s.d.). El Renaixement. Pintura [Google Sites]. Recuperat de <https://sites.google.com/xtec.cat/renaixement3rc1718/pintura>

-- (s.d.). Un art d'artistes: el Renaixement [Google Sites]. Recuperat de <https://sites.google.com/site/cienciessocials3resohistoria/t4-art-del-renaixement>

-- [larrambla]. (2017, 10 de setembre). La pintura del Renacimineto italiano [arxiu de vídeo]. Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=JR4IPeg6uVU>

Gallego García, J. M. [Arte vivo y divertido]. (2020, 27 de febrer). Como Dibujar en Perspectiva Curso para Principiantes 1ª Parte [arxiu de vídeo]. Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=xYgxywwH8Mo>

6.3. Referències web de les imatges

- (2016, 8 de maig). El David. *Los Davids* [Word Press] Recuperat de <https://losdavids.wordpress.com>
- (2020, 2 de juny). Gattamelata, la virtud cabalga en Padua. *Masdearte*. Recuperat de <https://masdearte.com/especiales/gattamelata-escultura-renacentista-donatello/>
- (s.d.). Pinterest [xarxa social]. Recuperat de <https://www.pinterest.es>
- Cámara, A. (2018, 6 d'abril). El Greco, el extranjero que retrató el alma de Toledo. *Historia National Geographic*. Recuperat de https://historia.nationalgeographic.com.es/a/greco-extranjero-que-retrato-alma-toledo_8184
- Corao, R. R. (2012, 8 d'octubre). El David de Verrocchio. *PecArte: Pruebas de Evaluación Continua de Historia del Arte UNED* [Word Press]. Recuperat de <https://pecarte.wordpress.com/2012/10/08/el-david-de-verrocchio/>
- Gil Camarón, M. (2015, 3 de març). Renacimiento: Escultura del Quattrocento. *Clase de Ciencias Sociales* [Word Press]. Recuperat de <https://clasedecienciasociales.wordpress.com/2015/03/03/renacimiento-escultura/>

7. Annexos

7.1. Annex 1: Material de les tasques

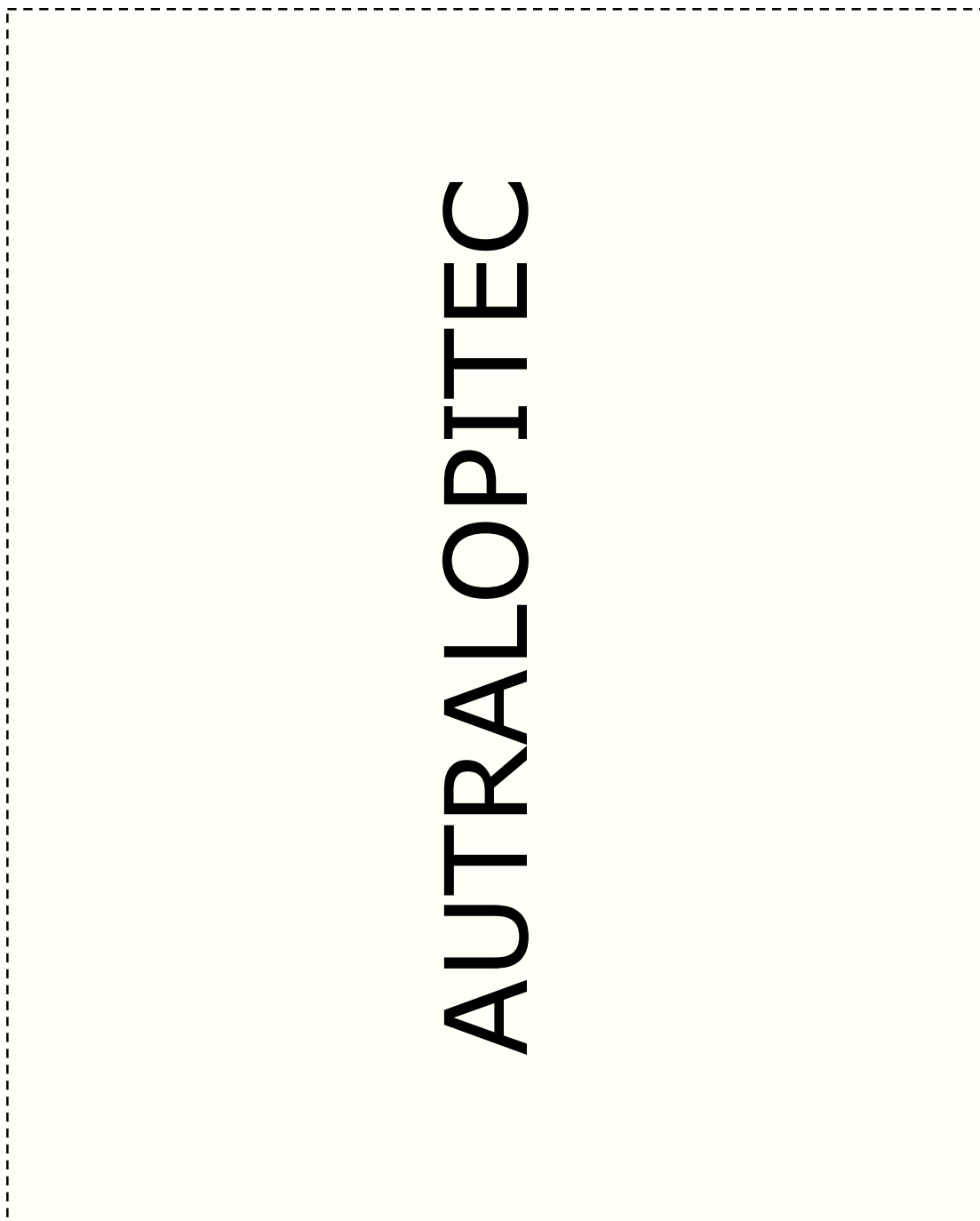

Figura 1. Cartel·la imprimible i retallable per a la primera tasca (Eix cronològic vivent).

**MYOTRAGUS
BALEARICUS**

Figura 2. Cartel·la imprimible i retallable per a la primera tasca (Eix cronològic vivent).

CLEÓPATRA

Figura 3. Cartel·la imprimible i retallable per a la primera tasca (Eix cronològic vivent).

Figura 4. Cartel·la imprimible i retallable per a la primera tasca (Eix cronològic vivent).

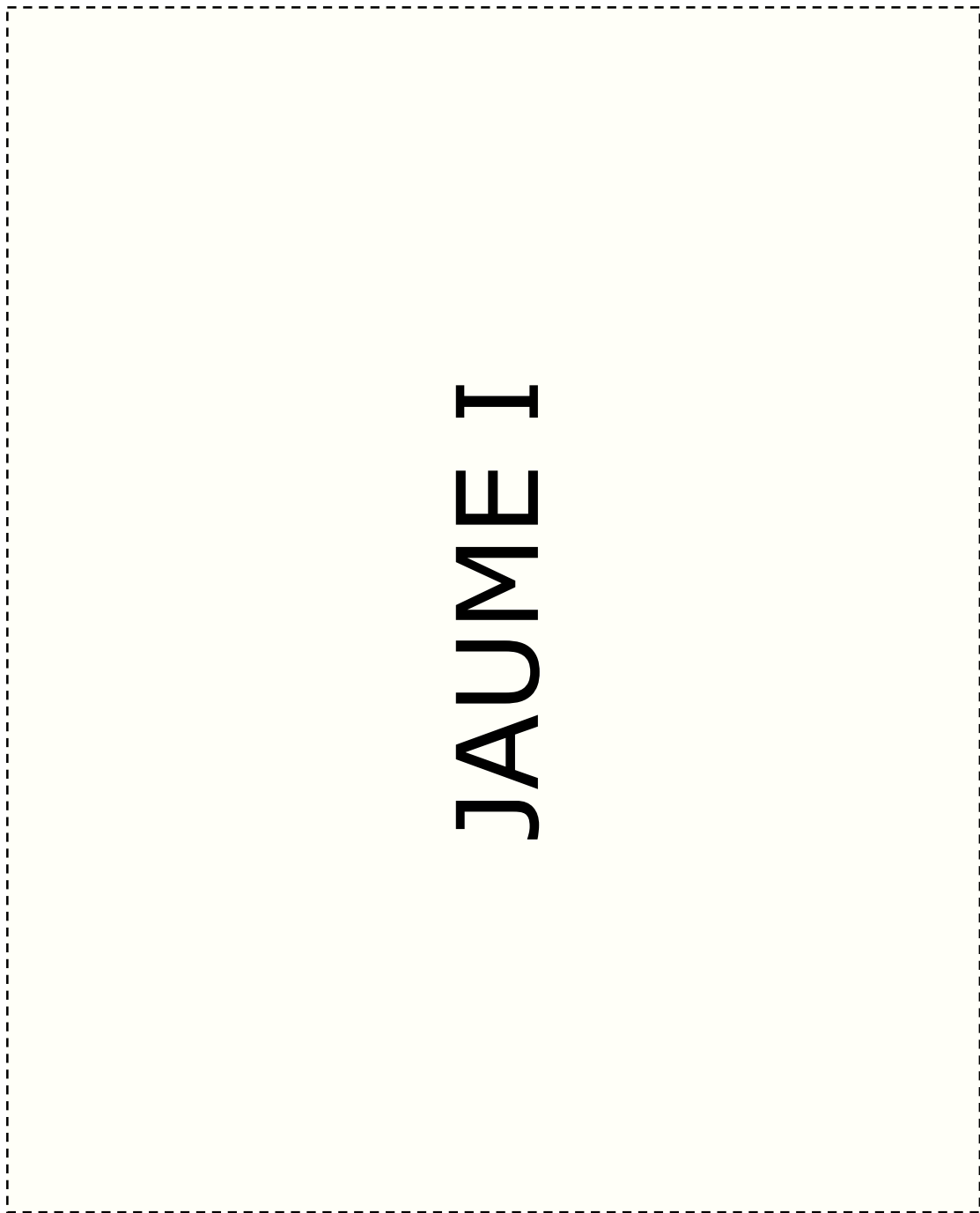

Figura 5. Cartel·la imprimible i retallable per a la primera tasca (Eix cronològic vivent).

LEONARDO DA VINCI

Figura 6. Cartel·la imprimible i retallable per a la primera tasca (Eix cronològic vivent).

MARTÍ LUTER

Figura 7. Cartel·la imprimible i retallable per a la primera tasca (Eix cronològic vivent).

MICHELANGELO BUONARROTI

Figura 8. Cartel·la imprimible i retallable per a la primera tasca (Eix cronològic vivent).

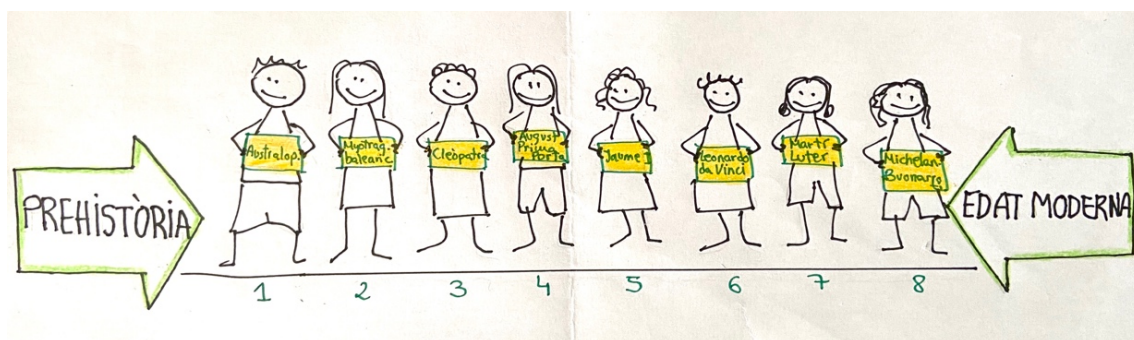

Figura 9. Demostració del resultat final de la primera tasca (Eix cronològic vivent).

L'HUMANISME

L'humanisme és un moviment cultural que va sorgir a **Itàlia** en el **segle XVI** i es va anar desenvolupant per Europa fins el segle **XVI**. Gràcies a l'aparició de la impremta, l'humanisme es va expandir ràpidament a partir de l'any 1450.

Va suposar un trencament dels ideals de l'època medieval.

La frase "**l'home** és la mesura de totes les coses" reflecteix molt bé l'ideal humanista, és el que es coneix com **antropocentrisme**. En canvi, anteriorment, durant tota l'edat mitjana es tenia una visió teocèntrica (Déu és la mesura de totes les coses, el centre de l'univers...).

Les principals **característiques** de l'humanisme són:

- Protagonisme de l'ésser humà
- Interès per la cultura grecolatina
- Interès per la ciència i el progrés tècnic
- Ús de la llengua pròpia de cada país enlloc del llatí o el grec

Alguns dels humanistes més destacats són Dante Alighieri, Petrarca, Nicolau Maquiavel i Baltasar Castiglione.

Figura 10. Text font 1 per a la segona tasca (Dramatització).

L'ARTISTA DEL RENAIXEMENT

Creis que els artistes del Renaixement guanyaven molts diners? Creis que podien elegir els temes de les seves obres? Creis que Leonardo da Vinci ja era famós en la seva època?

Durant el Renaixement, els artistes començaren a reclamar una **millor consideració social**, ja que la majoria d'ells vivien en la pobresa i el seu treball era considerat purament manual, com la d'un artesà. Poc a poc, es va abandonar aquesta visió de l'art, que va començar a ser vist com una **disciplina teòrica** que requeria certa formació. De fet, l'educació artística va passar a acceptar-se socialment! Quina bona notícia, no?

Es transforma el concepte d'art i la seva valoració; apareix una autèntica teoria de les arts visuals. Ja podem parlar d'una **teoria de l'art**, la qual serà molt homogènia, amb uns trets comuns, una unitat en els plantejaments, però els interessos dels artistes i dels mecenes (clients) canviaran, depenent de si ens trobem en el *Quattrocento* (segle xv) o en el *Cinquecento* (segle xvi).

Aquesta teoria de l'art es dona concretament a **Itàlia**. A la resta d'Europa es segueix dins els plantejaments medievals.

Leonardo da Vinci defensava que la pintura és una ciència fomentada en coneixements matemàtics (per aconseguir la perspectiva, la geometria...) i en l'estudi de la natura.

En definitiva, els artistes varen anar ascendint com a personalitats intel·lectuals i com a humanistes que dominaven diversos sabers. De fet, a Itàlia sorgeix la idea de **l'artista com a geni**.

Figura 11. Fitxa font 2 per a la segona tasca (Dramatització).

LA REFORMA PROTESTANT I LA CONTRAREFORMA

Des de finals de l'edat mitjana, es va anar desenvolupant un malestar força estès en algunes capes de la societat a causa del poder i els luxes exagerats que ostentava l'**Església**. A més, des de l'Església es venien indulgències que prometien el perdó de Déu (la salvació) a canvi d'una gran quantitat de diners.

Però... què era la **venta d'indulgències**? Quan algú moria, abans d'entrar al cel, la seva ànima havia d'estar molt i molt de temps purgant (netejan o eliminant) tots els pecats que havia comès en vida, fet que angoixava bastant perquè eren molts anys d'espera al Purgatori, és a dir, davant del "portes del cel", sense poder entrar-hi... Per això, l'Església de Roma va decidir posar a la venda aquestes denominades "indulgències", que no eren més que un document que acreditava una reducció d'anys al Purgatori. Les indulgències, per tant, eren una manera senzilla que tenia l'Església per recaptar diners, i quant més temps volguessis restar de Purgatori més diners et costava la indulgència.

Però en el segle XVI (1517), un monjo alemany conegut amb el nom de **Martí Luter** va iniciar una protesta que es va convertir en un moviment mundial. Fou un moviment religiós dins el cristianisme que avui coneixem com **protestantisme o reforma protestant**. Luter criticava la venda d'indulgències i deia que Déu ens perdona sense haver de pagar... I com ho va comunicar? Doncs va clavar **95 tesis** pels murs l'església (eren com els actuals cartells que trobem pels carrers però amb una intenció de crítica i denúncia). Què valent, no? Eren unes queixes que atacaven les accions de l'Església i reclamaven que l'única font d'autoritat era la Bíblia, directament inspirada per Déu, i no l'Església.

La impremta va servir per difondre les idees de Luter arreu d'Europa.

Com us podeu imaginar, Luter va esdevenir un gran problema per l'Església i es va convertir en un "delinqüent". El papa va encomanar que el perseguissin, per això va haver d'amargar-se i durant tot aquest temps va traduir la **Bíblia en alemany** per a què tothom la pugés llegir i la gent no fos enganada per l'Església.

Per fer front a totes les crítiques, l'Església Catòlica va iniciar un moviment conegut com la **contrareforma**, que va consistir en una sèrie de canvis per enfortir-se i aturar el protestantisme: es varen prohibir alguns llibres, es condemnava a mort els heretges.... Aquests canvis o reformes es varen fixar al Concili de Trento (1545-63).

Figura 12. Text font 3 per a la segona tasca (Dramatització).

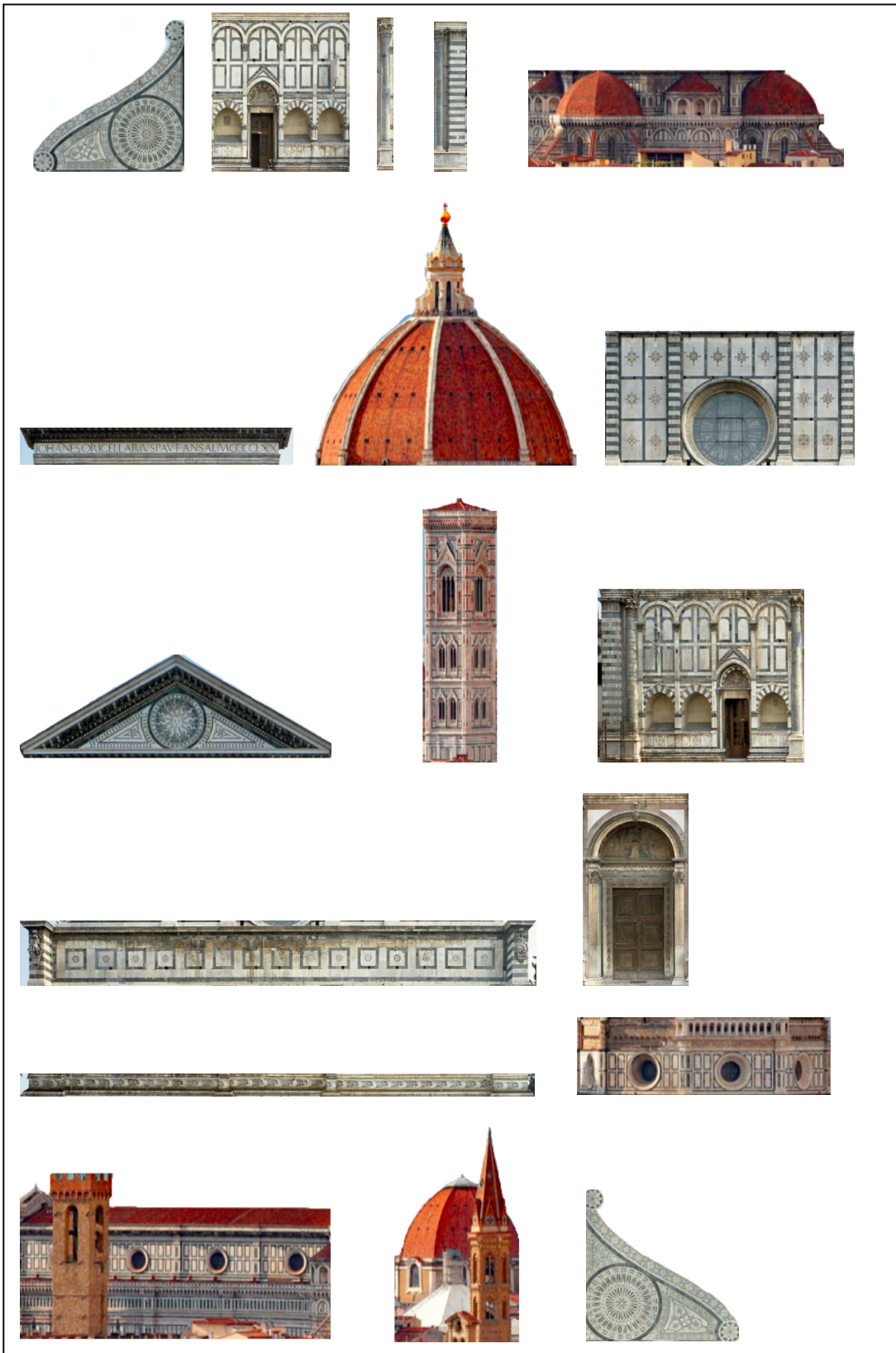

Figura 13. Elements imprimibles i retallables per a la tercera tasca (Arquitectura del Quattrocento).

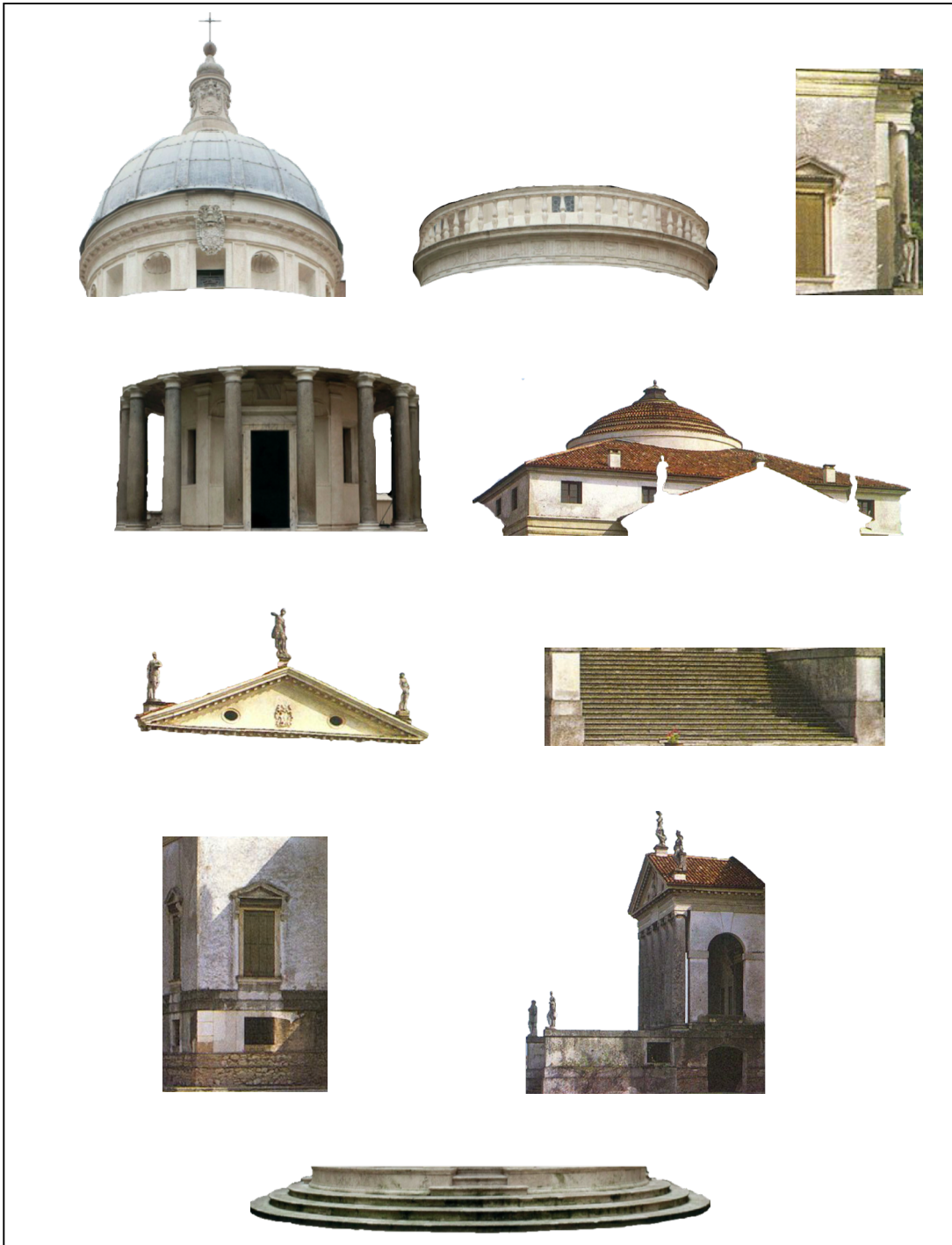

Figura 14. Elements imprimibles i retallables per a la tercera tasca (Arquitectura del Cinquecento).

Figura 15. David,
A. Verrochio,
1473-1475.

Font: PecArte.
Pruebas de
Evaluación
Continua de
Historia del Arte
UNED.

*Figura 16. Condottiero
Gattamelata,*
Donatello, 1447-1453.

Font: Masdearte.
Información de
exposiciones, museos
y artistas.

Figura 17. David,
Donatello, 1446.

Font: Blog de
WordPress "Los
Davids".

*Figura 18. Sant
Jordi,* Donatello,
1446.

Font: Blog de
Ciencias Sociales
de Maira Gil
Camarón.

Figura 19. David,
Miquel Àngel,
1501-1504.

Font: Blog de
WordPress "Los
Davids"

Figura 20. Pietat, Miquel
Àngel, 1498-1500.

Font: Pinterest.

Figura 21. Moisès,
Miquel Àngel,
1513-1545.

Font: Pinterest.

*Figura 22. El rapte
de les Sabines,*
Giambologna, 1583.

Font: Pinterest.

Figures 15-18: Escultures del Quattrocento escollides per a la quarta tasca.

Figures 19-22: Escultures del Cinquecento escollides per a la quarta tasca.

Figura 23. Exempler de maniquí articulat per a la cinquena tasca (Pintura).

SI LA VOSTRA CREACIÓ S'INSPIRA EN EL QUATTROCENTO...

1. Poseu-li un **títol** a la vostra creació!

2. Quina **temàtica** heu representat?

3. Quines **característiques formals** destacaríeu de la vostra pintura o dibuix?

4. En quines obres o en quins artistes del *Quattrocento* us heu **inspirat**?

5. Quines **diferències** destacaríeu entre una obra del *Quattrocento* com la vostra i una del *Cinquecento*?

NOM DELS PARTICIPANTS DEL GRUP:

Figura 24. Fitxa imprimible per a la cinquena tasca (Pintura).

SI LA VOSTRA CREACIÓ S'INSPIRA EN EL CINQUECENTO...

1. Poseu-li un **títol** a la vostra creació!

2. Quina **temàtica** heu representat?

3. Quines **característiques formals** destacaríeu de la vostra pintura o dibuix?

4. En quines obres o en quins artistes del *Cinquecento* us heu **inspirat**?

5. Quines **diferències** destacaríeu entre una obra del *Cinquecento* com la vostra i una del *Quattrocento*?

NOM DELS PARTICIPANTS DEL GRUP:

Figura 25. Fitxa imprimible per a la cinquena tasca (Pintura).

Figura 26. L'enterrament del comte d'Orgaz, El Greco, 1608-1614.

Font: Historia National Geographic.

Figura 27. Visió de l'Apocalipsi, El Greco, 1608-1614.

Font: Pinterest.

NOM I LLINATGES: _____

Observa les pintures de **El Greco** projectades a la pantalla de l'aula i omple les següents columnes...

VEIG

PENSO

EM DEMANO

Empty rounded rectangular box for notes under 'VEIG'.

Empty rounded rectangular box for notes under 'PENSO'.

Empty rounded rectangular box for notes under 'EM DEMANO'.

Figura 28. Fitxa imprimible per a la sisena tasca (El Greco).

7.2. Annex 2: Prova escrita d'avaluació final

Avaluació final: Prova escrita de Correcció Objectiva (PCO)

NOM I LLINATGES: _____ **DATA:** _____

Cada resposta correcta equival a 1 p. i les incorrectes descompten 0.10 p.

1. Els dos períodes del Renaixement són...

- a. *Quattrocento* (segle XIV) i *Cinquecento* (segle XV)
- b. *Quattrocento* (segle XV) i *Cinquecento* (segle XVI)
- c. Humanisme i Manierisme
- d. Protestantisme i Contrareforma

2. La causa principal de la reforma protestant va ser...

- a. La manca d'interès per la cultura
- b. L'antropocentrisme
- c. La venda d'indulgències per part de l'Església
- d. La mala consideració que es tenia dels artistes

3. Indica quina de les següents afirmacions és la correcta:

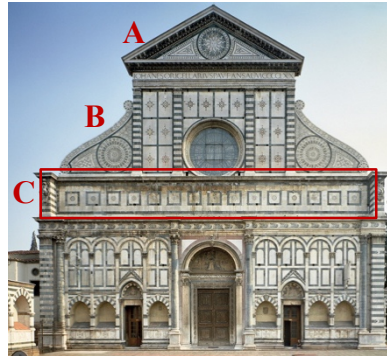
- a. La frase "Déu és la mesura de totes les coses" reflecteix molt bé l'ideal humanista, és el que es coneix com antropocentrisme.
- b. La frase "l'home és la mesura de totes les coses" reflecteix molt bé l'ideal humanista, és el que es coneix com antropocentrisme.
- c. La frase "l'home és la mesura de totes les coses" reflecteix molt bé l'ideal humanista, és el que es coneix com teocentrisme.
- d. La frase "Déu és la mesura de totes les coses" reflecteix molt bé l'ideal humanista, és el que es coneix com teocentrisme.

4. Quina de les següents característiques NO és pròpia de l'arquitectura renaixentista?

- a. Es reprenen els ideals clàssics
- b. Es manté l'estil gòtic
- c. Harmonia, ordre i proporció
- d. Mesura humana (arquitectura antropomètrica)

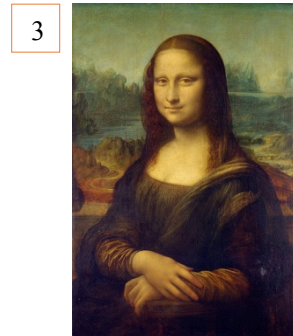
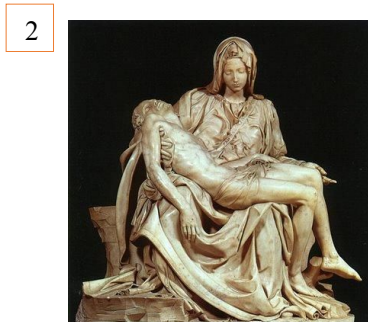
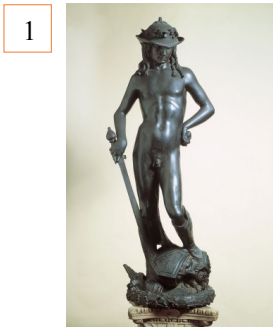
5. Observa la imatge i indica quina opció és falsa:

- a. A és un frontó
- b. A és una cúpula
- c. B és una voluta
- d. C són cassetons

6. A quin període correspon cada obra? Tria l'opció correcta:

- a. *Quattrocento*: 1, 3, 6 | *Cinquecento*: 2, 4, 5
- b. *Quattrocento*: 1, 2, 3 | *Cinquecento*: 4, 5, 6
- c. *Quattrocento*: 1, 3, 5 | *Cinquecento*: 2, 4, 6
- d. *Quattrocento*: 1, 5, 6 | *Cinquecento*: 2, 3, 4

7. Has entrat a un museu i has quedat fascinat en veure una pintura. Saps que pertany al Renaixement però t'agradaria saber en quin dels dos períodes es va realitzar. Per esbrinar-ho, intentes recordar els trets més importants de cada període... Quina opció triaries?

- a. S'aprecia l'anatomia i la tensió muscular, és molt realista, té molt de moviment (amb torsions accentuades), quina força i quina expressivitat... Pertany al Quattrocento!
- b. S'aprecia l'anatomia i la tensió muscular, és molt realista, té molt de moviment (amb torsions accentuades), quina força i quina expressivitat... Pertany al Cinquecento!
- c. S'aprecia l'anatomia i la tensió muscular, és molt realista, té molt de moviment (amb torsions accentuades), quina força i quina expressivitat... Pertany a l'època de l'humanisme!
- d. S'aprecia l'anatomia i la tensió muscular, és molt realista, té molt de moviment (amb torsions accentuades), quina força i quina expressivitat... Pertany a l'època clàssica!

8. Valora el text:

Martí Luter va iniciar una protesta que es va convertir en un moviment mundial. Fou un moviment religiós dins el cristianisme que avui coneixem com contrareforma. Va clavar 95 tesis pels murs, amb una intenció de crítica i denúncia: eren unes queixes que atacaven les accions de l'Església i reclamaven que l'única font d'autoritat era la Bíblia, directament inspirada per Déu, i no l'Església.

- a. El text és parcialment incorrecte, ja que esmenta de manera errònia un concepte molt important.
- b. El text és totalment correcte.
- c. El text és totalment incorrecte, tot el que diu és contrari al que va fer Luter.
- d. L'únic error és afirmar que les 95 tesis tenien un caràcter de denúncia.

9. La perspectiva aèria o atmosfèrica...

- a. És aquella que produeix la sensació de profunditat en una pintura imitant l'efecte d'espai que fa que els objectes es vegin més nebulosos o menys distingibles a mesura que s'allunyen.
- b. Es pot aconseguir amb la tècnica de l'*sfumato* de Leonardo da Vinci.
- c. a i b són correctes.
- d. És aquella que produeix la sensació de profunditat en una pintura partint d'un punt de fuga on convergeixen les línies rectes que s'allunyen de l'espectador.

10. Valora el text:

Durant el Renaixement, els artistes començaren a reclamar una millor consideració social, ja que la majoria d'ells vivien en la pobresa i el seu treball era considerat purament manual, com la d'un artesà. Poc a poc, es va abandonar aquesta visió de l'art, que va començar a ser vist com una disciplina teòrica que requeria certa formació. De fet, l'educació artística va passar a acceptar-se socialment! Quina bona notícia, no?

- a. Conté sols una errada referida a la consideració que es tenia de l'artista com artesà.
- b. Conté sols una errada referida a l'acceptació de les arts.
- c. Absolutament tot el que diu el text és correcte.
- d. a i b són correctes.